

Nattens vendepunkt

*Kommentert oversettelse av første del av Accident
nocturne av Patrick Modiano*

Lizzie Røsstad Dahm

Masteroppgave i oversettelse – fransk / FRA4491

Det humanistiske fakultet

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2018

Nattens vendepunkt

Kommentert oversettelse av første del av *Accident nocturne* av
Patrick Modiano

Lizzie Røstad Dahm

© Lizzie Røsstad Dahm

2018

Nattens vendepunkt

Lizzie Røsstad Dahm

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven består av en oversettelse fra fransk til norsk av første del av Patrick Modianos roman *Accident Nocturne* (2003). Deretter følger en teoridel med kommentarer til oversettelsen. Hovedvekten i kommentardelen ligger på stil og stemning som er konstituerende trekk i Modianos forfatterskap.

Takk

Stor takk til min veileder, Geir Uvsløkk, som med sine grundige tilbakemeldinger og gode innspill, engasjement og ikke minst inngående innsikt i Modianos forfatterskap har vært til uvurderlig hjelp i arbeidet med denne masteroppgaven.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
2 Oversettelse – Nattens vendepunkt	2
3 Kommentar til oversettelsen	36
3.1. Skopos	36
3.2. Stil og oversettelse	37
3.3. Modianos stil og særtrekk	39
3.4. Utfordringer knyttet til oversettelsen	41
3.4.1 Tittel.....	41
3.4.2 Minimalisme	43
3.4.3 Muntlige trekk	45
3.4.4 Steds- og egennavn.....	45
3.4.5 Høflig tiltale og stilnivå	48
3.4.6 Tempusformer.....	49
3.4.7 Motstridende utsagn.....	50
3.4.8 Syntaks.....	52
3.5 Avslutning	53
Litteraturliste	55
Vedlegg / Appendiks	57

1 Innledning

Patrick Modiano er en av Frankrikes fremste samtidsforfattere. Han debuterte med romanen *La Place de l'étoile* i 1968 og kan vise til et omfattende forfatterskap. I tillegg til et trettitalls romaner har han også skrevet skuespill, filmmanus, sanger og noveller. Han har mottatt en rekke litterære priser, herunder Goncourt-prisen i 1978 for *Rue des boutiques obscures*. I 2014 ble han tildelt Nobelprisen i litteratur for «den erindringens kunst med hvilken han har fremmanet de mest ugripelige menneskeskjebner og avdekket okkupasjonstidens livsverden» (Uvsløkk og Winther 2015; Svenska Akademien 2014). Fire av romanene hans er oversatt til norsk.

Accident nocturne kom ut i 2003. Oversettelsen i denne oppgaven tilsvarer litt over halvparten av romanen. Fortelleren vi møter, er en eldre mann som skildrer en påkjørsel han ble utsatt for som ung gutt på 1960-tallet. Ulykken den gangen vekker ham fra det han selv beskriver som en slags «søvngjenger-tilstand», og den blir et vendepunkt i livet hans. Den fører også til et skjellsettende møte med en kvinne som han i etterkant vandrer gatelangs i Paris for å finne igjen. Intrigen danner utgangspunkt for en assosiasjonsrekke og betraktninger rundt flere av Modianos kjernetema: rotløs ungdom og fraværende foreldre, hukommelse og glemsel, tiden som fenomen, identitet og en søken etter sin opprinnelse. Som bakteppe lurer andre verdenskrig og Algerie-krigen, enten eksplisitt eller gjennom mer implisitte referanser. Boken har klare selvbiografiske trekk og tydelige berøringspunkter med den forutgående romanen *La Petite bijou* (2001), den etterfølgende *Un Pedigrée* (2005), og også med hans foreløpig siste utgivelse, *Souvenirs dormants* (2017). Ingen av disse bøkene er utkommet på norsk, og de fire romanene som faktisk foreligger i norsk språkdrakt, har hatt tre ulike oversettere. Det er følgelig ingen etablert norsk språkbruk eller forelegg som må hensyntas i forbindelse med denne oversettelsen.

Accident nocturne er et godt eksempel på Modianos forteller-stil. Vi gjenkjenner umiddelbart den urovekkende og litt mystiske stemningen som har gitt opphav til et eget adjektiv på fransk: *modianesque*. Selve intrigen er sjelden det viktigste hos Modiano, og i den etterfølgende kommentaren til oversettelsen vil jeg derfor fokusere på det som er blitt Modianos varemerke: stil og stemning. Vermeers skopos-teori er utgangspunktet for min teoretiske vinkling, og jeg kommer særlig til å trekke på Boase-Beiers tilnærming til stil og oversettelse.

2 Oversettelse – Nattens vendepunkt

Sent på kveld i en svunnen tid like før jeg fylte en og tyve og ble myndig, gikk jeg over Place des Pyramides mot La Concorde da en bil skjøt frem fra skyggene. Jeg trodde først den bare hadde streifet meg, men så kjente jeg en ilende smerte fra ankelen og opp mot kneet. Jeg hadde falt på fortauet. Men jeg klarte å reise meg igjen. Bilen hadde skjenet ut til siden og kollidert med en av søylene rundt plassen i et leven av singlende glass. Bildøren ble åpnet, og en kvinne steg vaklende ut. En mann som sto under søylegangen foran hotellet, geleidet oss inn i lobbyen. Vi satt på en rød skinnssofa og ventet, kvinnen og jeg, mens han ringte fra resepsjonen. Hun hadde kutt på kinnet og i pannen, og hun blødde. En høy og kraftig mann med svært kort, mørkt hår kom inn i lobbyen og gikk mot oss.

Utenfor sto de rundt bilen som hadde dørene åpne, og en av dem tok notater som til en rapport. Idet vi gikk inn i politibilen, ble jeg klar over at jeg manglet skoen på den venstre foten min. Kvinnen og jeg satt ved siden av hverandre på trebenken. Den høye mørkhårete satt på benken overfor oss. Han røkte og kastet av og til et kaldt blikk bort på oss. Gjennom gitteret så jeg at vi kjørte langs Quai des Tuileries. De hadde ikke gitt meg tid til å hente skoen min, og jeg tenkte at den ville bli liggende der, hele natten, midt på fortauet. Jeg var ikke lenger riktig sikker på om det dreide seg om en sko eller om et dyr jeg hadde forlatt, min barndoms hund som en bil hadde kjørt over da jeg bodde utenfor Paris, i Rue du Docteur-Kurzenne. Alt tåket seg for meg. Jeg hadde kanskje slått hodet da jeg falt. Jeg snudde meg mot kvinnen. Jeg ble forundret over at hun hadde på seg pelskåpe.

Jeg kom på at det var vinter. Mannen overfor oss var forresten godt kledd han også, i frakk, og selv hadde jeg en av disse gamle saueskinnsjakkene man finner på loppemarked. Pelskåpen var garantert ikke kjøpt på noe loppemarked. Mink? Sobel? Hun var elegant og velstelt, noe som sto i grell kontrast til kuttene i ansiktet. På jakken min, litt over lommene, så jeg noen blodflekker. Jeg hadde en stor flenge i venstre håndflate, og blodflekkene på jakken, de måtte komme derfra. Hun satt rak i ryggen, men med hodet bøyd, som om hun festet blikket mot noe på gulvet. Kanskje foten min uten sko. Hun hadde halvlangt hår, og i lyset i lobbyen hadde hun virket blond.

Politibilen hadde stoppet for rødt lys lenger borte i gaten på høyde med Saint-Germain-l'Auxerrois. Mannen fortsatte taust å betrakte oss i tur og orden med det kalde blikket sitt. Jeg satt til slutt med en følelse av å være skyldig i noe.

Trafikklyset skiftet ikke til grønt. Det var fremdeles lys i vinduene i kaféen på hjørnet mellom Quai des Tuileries og Place Saint-Germain-l'Auxerrois der jeg så ofte hadde møtt min far. Det var nå jeg hadde sjansen til å stikke av. Kanskje holdt det å be fyren på benken om å la oss gå. Men jeg kjente meg ute av stand til å si et eneste ord. Han hostet, en tykk røkhoste, og jeg ble forundret over å høre lyden. Helt siden ulykken hadde det hersket en dyp stillhet rundt meg, som om jeg hadde mistet hørselen. Vi fortsatte bortover Quai des Tuileries. Idet politibilen svingte inn på broen, kjente jeg at hun grep meg om håndleddet. Hun smilte til meg, som om hun ville berolige meg, men jeg var slett ikke redd. Det forekom meg sågar at vi hadde truffet hverandre tidligere, hun og jeg, under andre omstendigheter, og at hun bestandig hadde dette smilet. Hvor hadde jeg sett henne før? Hun minnet meg om en jeg hadde kjent for lenge siden. Mannen overfor oss hadde sovnet, og hodet var falt frem på brystet. Hun trykket meg hardt om håndleddet, og jeg tenkte at snart, når vi skulle ut av politibilen, ville vi bli lenket sammen med håndjern.

Etter broen kjørte bilen inn en port og stanset utenfor akuttmottaket på Hôtel-Dieu. Vi satt på venterommet, fremdeles i følge med denne mannen, og jeg funderte på hvilken rolle han egentlig hadde. Politimann med ansvar for å holde oss under oppsikt? Men hvorfor? Jeg skulle gjerne ha spurt ham, men jeg visste på forhånd at han ikke ville høre meg. Stemmen min var som en BLEK SKYGG. Det var det altfor skarpe lyset på venterommet som fikk meg til å tenke på disse to ordene. Vi satt på en benk, hun og jeg, rett overfor skranken. Han gikk for å snakke med en av kvinnene der. Jeg satt tett inntil henne, jeg kjente skulderen hennes mot min. Han gjenfant plassen sin litt bortenfor oss, på enden av benken. En rødhåret mann, barbent og kledd i skinnjakke og pysjamasbukse, gikk uopphørlig frem og tilbake på venterommet mens han skjelte ut damene i skranken. Han beskyldte dem for å overse ham. Han passerte oss med jevne mellomrom og forsøkte å fange blikket mitt. Men jeg unnlot å se på ham, for jeg var redd han ville snakke til meg. En av kvinnene i skranken gikk bort til ham og geleidet ham varsomt mot utgangen. Han kom inn igjen på venterommet, og denne gangen ulte han lik en døende hund. Fra tid til annen ble en mann eller kvinne hurtig eskortert gjennom rommet av en konstabel for så å forsvinne inn en korridor rett overfor oss. Jeg funderte på hvor den kunne føre hen, denne korridoren, og om vi to ville bli de neste som ble skubbet inn i den. To kvinner omgitt av flere politimenn gikk gjennom venterommet. Jeg skjønnte at de måtte ha ankommet med politibil, kanskje med den samme bilen som hadde satt oss av her. De hadde pelskåper som var like elegante som den til kvinnen ved siden av meg, og de hadde samme velstelte fremtoning. Ingen kutt i ansiktet. Men begge var i håndjern.

Den høye mørke gjorde tegn til at vi skulle reise oss og førte oss bort til enden av rommet. Det hemmet meg bare å ha én sko, og jeg tenkte det var bedre å ta av den andre. Jeg kjente en stikkende smerte i ankelen på den foten som var uten sko.

En sykepleier gikk foran oss inn i et lite rom med to feltsenger. Vi la oss på sengene. En ung mann kom inn. Han hadde hvit frakk og rundskjegg. Han kikket i papirene sine og spurte hva hun het. Jacqueline Beausergent, svarte hun. Han spurte om mitt navn også. Han undersøkte den foten min som var uten sko, og trakk deretter buksen opp til kneet og sjekket leggen. Hun fikk hjelp av sykepleieren til å ta av kåpen, og hun fikk vasket kuttene i ansiktet med litt bomull. Deretter forsvant de, men lot en nattlampe være tent. Døren sto vidåpen og i lyset fra korridoren gikk den høye mørke frem og tilbake. Han kom til syne i døråpningen like taktfast som en metronom. Hun lå ved siden av meg med pelskåpen over seg som et teppe. Det hadde ikke vært plass til et nattbord mellom sengene. Hun strakte armen mot meg og klemte meg om håndleddet. Jeg tenkte på håndjernene til de to kvinnene, og igjen sa jeg til meg selv at de kom til å sette håndjern på oss også.

Ute i korridoren hadde mannen stoppet opp. Han snakket lavt med sykepleieren. Hun kom inn i rommet etterfulgt av mannen med rundskjegg. De slo på lyset og stilte seg ved hodegjerdet av sengen min. Jeg snudde meg mot henne, og under pelskåpen trakk hun på skuldrene som om hun ville signalisere at vi satt i klisteret og ikke kunne komme oss unna. Den høye mørke sto urørlig i døråpningen, bredbent og med armene i kors. Han slapp oss ikke med øynene. Antakelig sto han klar til å sperre veien for oss om vi skulle gjøre forsøk på å forlate rommet. Igjen smilte hun til meg, det samme litt skjeve smilet som for litt siden, i politibilen. Jeg vet ikke hvorfor, men dette smilet gjorde meg urolig. Fyren med rundskjegg og hvit frakk bøyde seg over meg, og med hjelp fra sykepleieren la han en slags stor, svart munnkurv over ansiktet mitt. Jeg kjente lukten av eter før jeg mistet bevisstheten.

*

Fra tid til annen prøvde jeg å åpne øynene, men jeg falt tilbake i en døs. Så husket jeg vagt ulykken, og jeg ville snu meg for å se om hun fremdeles lå i den andre sengen. Men jeg hadde ikke krefter til å gjøre selv den minste bevegelse, og det ga meg en følelse av velvære å ligge slik, helt i ro. Jeg husket også den store, svarte munnkurven. Det var sikkert eteren som hadde utløst den tilstanden jeg befant meg i. Jeg lå og fløt på ryggen og lot meg drive med strømmen nedover en elv. Ansiktet hennes kom tydelig for meg, som et stort, antropometrisk fotografi: øyenbrynenes jevne bue, de lyse øynene, det blonde håret, kuttene i pannen og på

kinnet. Mens jeg lå slik i halvsøvne, rakte den høye mørke meg bildet og spurte om «jeg kjente denne personen». Jeg ble forbauset over å høre ham snakke. Han gjentok ustanselig spørsmålet med en metallisk stemme, som avspillingen av et gammelt lydbåndopptak. Etter å ha gransket ansiktet nøye, slo det meg at ja, jeg kjente denne «personen». Eller, jeg hadde iallfall truffet noen som lignet. Jeg merket ikke lenger smerten i venstrefoten. Den kvelden hadde jeg på meg de gamle mokasinene med gummisåler der læret var så stivt at jeg hadde klippet opp overdelen med en saks fordi skoene var altfor trange og gjorde vondt over vristen. Jeg tenkte på skoen jeg hadde mistet, skoen som var glemt igjen midt på fortauet. Sjokket etter ulykken hadde brakt frem minnet om hunden som var blitt påkjørt den gangen for lenge siden, og nå så jeg igjen for meg avenyen som skrånet nedover forbi huset. Om kvelden hendte det at hunden stakk av til et ubebygde område ved enden av gaten. Jeg var redd den skulle gå seg bort og holdt øye med den fra vinduet på rommet mitt. Men hver gang kom den ruslende tilbake oppover avenyen. Hvorfor assosierte jeg nå denne kvinnen med et hus der jeg hadde bodd en tid i barndommen?

På nytt hørte jeg den andre spørre: «Kjenner De denne personen?» og stemmen hans ble svakere og svakere, den ble til en hvisking som om han snakket lavt inn i øret på meg. Jeg fortsatte å flyte på rygg, jeg lot meg drive med strømmen nedover en elv, og kanskje var det nettopp langs denne elven vi skulle gå tur med hunden. Etter hvert dukket det opp ansikter, og jeg sammenlignet dem med det antropometriske fotografiet. Ja visst, hun hadde et værelse i første etasje, det borterste, i enden av gangen. Det samme smilet, det samme lyse håret, bare litt lengre. Hun hadde et arr over venstre kinnbein, og plutselig skjønnte jeg hvorfor jeg hadde trodd at jeg kjente henne igjen i politibilen: det skyldtes kuttene hun hadde i ansiktet som ubevisst må ha fått meg til å tenke på dette arret.

Så snart jeg hadde krefter til å snu meg mot henne der hun lå i den andre sengen, skulle jeg strekke armen frem og legge hånden på skulderen hennes for å vekke henne. Hun var sikkert fortsatt innhyllet i pelskåpen. Jeg skulle spørre henne om alt dette. Jeg ville endelig få vite hvem hun egentlig var.

Jeg kunne ikke se så mye av rommet. Det hvite taket og vinduet, overfor sengen. Eller snarere glassveggen, der det på høyre side var en gren som svingte frem og tilbake. Og den blå himmelen bak glasset, en blåfarge så ren at jeg tenkte det måtte være en vakker vinterdag der ute. Jeg hadde følelsen av å være på et høyfjellshotell. Når jeg ble i stand til å reise meg og gå bort til vinduet, ville jeg få se at det vendte mot et snødekt landskap, kanskje ved starten av skiløypene. Jeg lot meg ikke lenger drive med elvestrømmen, men gled på snøen,

nedover en slak skråning som aldri tok slutt, og luften som jeg pustet inn, hadde eterens kjølige drag.

Rommet virket større enn det i går kveld, på Hôtel-Dieu, men først og fremst hadde jeg ikke sett noen glassvegg - ikke engang en antydning til vindu - i det lille kottet vi var blitt geleidet inn i fra venterommet. Jeg snudde hodet. Ingen feltseng, det var ingen andre enn meg her. Hun måtte ha fått et værelse ved siden av, og snart skulle jeg få høre hvordan det gikk med henne. Den høye mørke som jeg hadde fryktet skulle lenke oss sammen med håndjern, var sikkert ikke politi slik jeg hadde trodd, og det var ingen grunn til at vi skulle stå til regnskap for ham. Han kunne stille meg alle de spørsmålene han måtte ønske, forhøret kunne vare i timevis, jeg følte ikke lenger noen form for skyld. Jeg gled på snøen, og den kalde luften ga meg en lett lykkerus. Ulykken kvelden før var ingen tilfeldighet. Den markerte et brudd. Sammenstøtet var et lykketreff, og det inntraff tidsnok til å gi meg en ny start i livet.

Døren var til venstre for meg, bortenfor det trehvite nattbordet der de hadde lagt lommeboken og passet mitt. Og på metallstolen mot veggen dro jeg kjensel på klærne mine. Ved stolbenet, den ene skoen. Jeg hørte stemmer bak døren, stemmene til en mann og en kvinne som snakket rolig sammen. Jeg hadde absolutt ingen lyst til å stå opp. Jeg ønsket at dette lille pusterommet jeg hadde fått, skulle vare så lenge som mulig. Jeg lurte på om jeg fortsatt befant meg på Hôtel-Dieu, men det virket ikke slik siden det var så stille rundt meg, en stillhet som ikke ble nevneverdig forstyrret av de to beroligende stemmene bak døren. Og grenen svingte frem og tilbake innenfor vindusåpningen. Før eller siden ville noen komme inn og forklare meg alt sammen. Jeg følte ingen uro, jeg som alltid var litt på vakt. Kanskje skyldtes denne plutselige sinnsroen eteren de hadde fått meg til å puste inn kvelden før, eller et annet stoff som hadde dempet smerten. Uansett, den byrden som jeg alltid hadde følt tyngre meg, var borte. For første gang i mitt liv kjente jeg meg lett og ubekymret, og det var dette som var min sanne natur. Den blå himmelen i vinduet fikk meg til å tenke på et ord: ENGADIN. Jeg hadde alltid lidd av surstoffmangel, og denne natten hadde en mystisk doktor forstått, etter å ha undersøkt meg, at jeg øyeblikkelig måtte dra til ENGADIN.

Jeg hørte samtalen deres bak døren, og nærværet av disse to usynlige og ukjente menneskene beroliget meg. Kanskje var de der for å passe på meg. På nytt skjøt bilen frem fra skyggene, sneiet meg og braste inn i søylegangen, døren åpnet seg og hun steg vaklende ut. Da vi satt på sofaen i lobbyen på hotellet, og helt frem til hun grep om handleddet mitt i politibilen, hadde jeg tenkt at hun var full. En triviell hendelse av det slaget der man på politistasjonen sier at sjåføren kjørte i «beruset tilstand». Men nå var jeg sikker på at det dreide seg om noe helt annet. Det var som om der var noen som passet på meg uten min

vitende, eller som tilfeldighetene lot komme meg til unnsetning for å beskytte meg. Og denne natten var tiden i ferd med å renne ut. Jeg måtte reddes fra en mulig fare eller adwares. Et bilde dukket opp i hukommelsen min, antakelig på grunn av dette ordet: ENGADIN. For noen år siden hadde jeg sett en fyr sette utfor en svært bratt bakke på ski og med vilje kaste seg mot en hyttevegg og brette foten for å unngå å dra i krigen, den man kalte «Algeriekrigen». Det var livet sitt han ønsket å berge den dagen. Selv hadde jeg visst ikke brukket foten engang. Takket være henne, hadde jeg sluppet billig fra det. Sammenstøtet hadde vært avgjørende. Det hadde fått meg til å tenke gjennom det som frem til da hadde vært livet mitt. Jeg var pent nødt til å innrømme at jeg «styrte rett mot avgrunnen» – som var uttrykket jeg hadde hørt andre bruke om meg.

Enda en gang falt blikket mitt på skoen ved stolen, denne store mokasinen som jeg hadde klippet opp på midten. De måtte ha blitt forundret da de tok den av meg før de la meg i sengen. De hadde vært så elskverdige å sette den sammen med klærne mine og låne meg pysjamasen jeg nå hadde på, blå med hvite striper. Hvor kom all denne omtanken fra? Det var sikkert hun som hadde instruert dem. Jeg kunne ikke ta blikket fra skoen. Senere, når livet mitt hadde tatt en ny vending, måtte jeg alltid holde den innenfor synsvidde, den skulle stå godt synlig på en peishylle eller i en glassboks, som et minne fra fortiden. Og til dem som ville vite mer, skulle jeg si at den var det eneste jeg hadde arvet fra mine foreldre, ja, så langt tilbake jeg kunne huske, hadde jeg alltid bare gått med én sko. Med denne tanken i hodet lukket jeg øynene og sovnet med en lydløs krampelatter.

*

En sykepleier vekket meg med et brett som hun sa var frokost. Jeg spurte hvor jeg egentlig befant meg, og hun virket overrasket over at jeg ikke visste det. På Mirabeau-klinikken. Da jeg spurte om adressen til klinikken, svarte hun ikke. Hun betraktet meg med et vantro smil. Hun trodde jeg drev gjøn med henne. Deretter så hun på et ark som hun hadde tatt frem fra lommen på kittelen, og sa at jeg måtte «forlate stedet». «Hvilken klinikk?», gjentok jeg. Gulvet gynet, som da jeg sov. Jeg hadde drømt at jeg satt fanget på et lasteskip ute på åpent hav. Jeg lengtet etter å få fast grunn under føttene igjen. Mirabeau-klinikken i Rue Narcisse-Diaz. Jeg våget ikke å spørre henne hvor i byen denne gaten lå. I nærheten av Hôtel-Dieu? Hun så ut til å ha det travelt og lukket døren bak seg uten å gi meg flere opplysninger. De hadde bandasjert ankelen, kneet, håndleddet og hånden min. Jeg kunne ikke bøye venstre ben, men klarte å kle på meg. Jeg tok på meg min ene sko og tenkte at det ville bli vanskelig

å gå ute på gaten, men det var sikkert en bussholdeplass eller metrostasjon i området, og jeg ville straks være hjemme. Jeg bestemte meg for å legge meg ned på sengen igjen. Jeg hadde fremdeles denne følelsen av velvære. Kom den til å vare? Jeg fryktet den ville forsvinne så snart jeg forlot klinikken. Mens jeg betraktet den blå himmelen innenfor vindusrammen, innbilte jeg meg at de faktisk hadde sendt meg til fjells. Jeg hadde latt være å gå bort til vinduet av frykt for å bli skuffet. Jeg ville så lenge som mulig beholde illusjonen om at Mirabeau-klinikken befant seg på et vintersportssted i Engadin. Døren ble åpnet, og sykepleieren kom til syne. Hun bar på en plastpose, satte den på nattbordet og forsvant i all hast uten å si et ord. I posen lå skoen jeg hadde mistet. De hadde gjort seg umaken med å hente den, der borte, på fortauet. Eller så var det hun som hadde bedt dem om det. En slik omtanke overrasket meg. Nå var det ikke lenger noe som hindret meg i å «forlate stedet» – som sykepleieren hadde sagt. Jeg hadde lyst til å gå ute i det fri.

Jeg haltet litt og holdt meg i gelenderet da jeg gikk ned den lange trappen. I vestibylen skulle jeg til å gå ut gjennom en av de åpne glassdørene da jeg oppdaget den høye mørke. Han satt på en benk. Han vinket til meg og reiste seg. Han hadde på seg samme frakk som sist. Han fulgte meg bort til skranken i resepsjonen. De spurte hva jeg het. Den høye mørke holdt seg ved siden av meg som for lettere å kunne overvåke bevegelsene mine, og jeg var fast bestemt på å bli kvitt ham. Så snart som mulig. Her i vestibylen heller enn på gaten. Kvinnen i resepsjonen ga meg en forseglet konvolutt med navnet mitt på.

Deretter fikk hun meg til å signere en utskrivelseserklæring og rakte meg en annen konvolutt, denne gangen med klinikkens brevhode. Jeg spurte om jeg skulle betale noe, men hun svarte at regningen var gjort opp. Av hvem? Uansett ville jeg ikke ha hatt nok penger. Idet jeg skulle til å krysse vestibylen på vei mot utgangen, ba den høye mørke meg om å sette meg ned sammen med ham på benken. Han smilte svakt, og jeg tenkte at denne fyren ikke nødvendigvis var fiendtlig innstilt. Han ga meg to ark med maskinskrevet tekst på gjennomslagspapir. «Rapport» – jeg husker fremdeles dette ordet han hadde brukt – ja, «rapport» fra ulykken. Igjen måtte jeg signere nederst på arket, og han fant frem en penn fra jakkelommen og tok selv av hetten. Han sa jeg kunne lese gjennom før jeg signerte, men jeg hadde det altfor travelt med å komme meg ut i det fri. Jeg signerte på det første arket. Det neste var ikke nødvendig å undertegne ettersom det var en kopi jeg selv skulle beholde. Jeg brettet det sammen og stakk det i lommen på saueskinnsjakken før jeg reiste meg.

Han fulgte meg hakk i hæl. Kanskje ville han på nytt få meg inn i en politibil der jeg ville finne henne, på samme plass som forleden natt? Utenfor, i den lille gaten som gikk ned mot Seinen, sto bare en enslig bil parkert. En mann satt ved rattet. Jeg lette etter ordene for å

ta farvel. Dersom jeg forlot ham altfor brått, ville han oppfatte det som mistenkelig, og jeg risikerte å få ham på nakken igjen. Så jeg spurte om hvem hun var, denne kvinnen fra kvelden før. Han trakk på skuldrene og sa at det ville fremgå av «rapporten», men at det beste for meg og for alle sammen, ville være å glemme hele ulykken. For egen del anså han saken for «opp- og avgjort», og han håpet inderlig at det samme gjald for meg. Han stanset på høyde med bilen og spurte avmålt om jeg hadde vondt for å gå, og om han kunne «sette meg av» noe sted. Nei, det var ikke nødvendig. Dermed, og uten å si farvel, satte han seg inn ved siden av sjåføren, smelte døren hardt igjen, og bilen kjørte av gårde i retning av Seinen.

*

Det var mildt, en solfylt vinterdag. Jeg hadde ikke lenger noen fornemmelse av tid. Det måtte være tidlig på ettermiddagen. Venstrebenet plaget meg litt. Døde blader på fortauet. Jeg drømte at jeg nærmet meg en skogsvei. Jeg tenkte ikke lenger på ordet «Engadin», men på det enda bløtere og mer uutgrunnelige Sologne. Jeg åpnet konvolutten. Den inneholdt en bunke pengesedler. Ingen beskjed, ingen forklaring. Hvorfor alle disse pengene, undret jeg. Kanskje hun hadde lagt merke til hvor dårlig det sto til med saueskinnsjakken og skoen min. Før de oppklippede mokasinene hadde jeg hatt et par store snørestøvler med gummisåler som jeg til og med brukte om sommeren. Og nå var det i hvert fall tredje vinteren at jeg måtte ty til den gamle saueskinnsjakken. Jeg tok arket jeg hadde signert, opp av lommen. En rapport, eller snarere et sammendrag av ulykken. Det hadde ikke brevhode fra noen politistasjon, og det bar heller ikke preg av å være noe administrativt skjema. «...Natt... en sjøgrønn bil av merket Fiat... registreringsnummer... kjørende fra Jardin du Carrousel og inn på Place des Pyramides... Begge ble tatt inn i lobbyen til Hotell Régina... akuttmottaket på Hôtel-Dieu... Bandasjert ben og arm...» Det sto ingenting om Mirabeau-klinikken, og jeg funderte på når og hvordan de hadde fått meg dit. Etternavnet og fornavnet mitt figurerte i dette sammendraget sammen med fødselsdatoen og min tidligere adresse. De måtte ha funnet opplysningene i det gamle passet mitt. Navnet hennes sto også skrevet: Jacqueline Beausergent, og adressen: Square de l'Alboni, men de hadde glemt å føre opp husnummeret. Jeg hadde aldri hatt så mye penger mellom hendene. Jeg ville ha foretrukket noen ord fra henne, men antakelig var hun ikke i stand til å skrive noe etter ulykken. Jeg antok at det var den høye mørke som hadde tatt seg av alt sammen. Mannen hennes, kanskje. Jeg forsøkte å huske når han hadde dukket opp. Hun var alene i bilen. Senere hadde han kommet gående mot oss i lobbyen på hotellet der vi satt ved siden av hverandre på sofaen og ventet. De

ønsket sikkert å gi meg erstatning for skadene og følte seg nok skyldige med tanke på at ulykken kunne ha vært langt mer alvorlig. Jeg skulle så gjerne ha beroliget dem. Nei, det var ingen grunn til bekymring for min del. Konvolutten med klinikkens brevhode inneholdt en anvisning signert en viss «Dr. Besson» som foreskrev regelmessig skifte av bandasjene. På nytt talte jeg opp sedlene. Ingen økonomiske bekymringer i lang tid fremover. Jeg kom til å tenke på disse siste møtene med min far da jeg var rundt sytten år gammel og ikke våget å spørre ham om penger. Livet hadde allerede ført oss i ulike retninger, og vi møttes på kafeer, grytidlig om morgenen, mens det ennå var mørkt. Jakkeslagene på dressene hans ble stadig mer loslitte, og kafeene lå lenger ut fra sentrum for hver gang. Jeg prøvde å huske om han, tilfeldigvis, noen gang hadde avtalt å møte meg i det strøket jeg nå vandret rundt i.

Jeg tok «rapporten» jeg hadde signert, opp av lommen. Hun bodde altså på Square de l'Alboni. Jeg kjente dette området fordi jeg mange ganger hadde gått av på metrostasjonen like ved. Det gjorde ingenting at nummeret manglet. Med navnet, Jacqueline Beausergent, skulle jeg finne ut av det. Square de l'Alboni lå litt lenger nede, ved Seinen. Jeg var i nabolaget hennes nå. Og det var derfor de hadde overført meg til Mirabeau-klinikken. Hun visste sikkert om den, ja, det måtte være hun som hadde fått i stand alt sammen. Eller noen hun kjente hadde kommet og hentet oss på Hôtel-Dieu. Med ambulanse? Jeg tenkte at jeg ved neste telefonkiosk skulle sjekke telefonkatalogen etter gatenavn eller ringe nummeropplysningen. Men det var ingen hast. Jeg hadde all verdens tid til å finne den nøyaktige adressen og besøke henne. Det ville være helt på sin plass og kunne umulig støte henne. Jeg hadde aldri tidligere ringt på hos noen jeg ikke kjente, men i dette tilfellet var det enkelte detaljer som trengte oppklaring. I alle fall denne bunken med sedler i en konvolutt, uten noen beskjed, som en almisse kastet til en tigger. Man kjører på noen, om natten, og sørger for å få gitt vedkommende litt penger i tilfelle han er blitt krøpling. Nei, jeg ville ikke ha disse pengene. Jeg hadde aldri regnet med noen, og jeg var, på den tiden, overbevist om at jeg ikke trengte noen heller. Selv ikke mine foreldre hadde noen sinne støttet meg, og de sjeldne møtene jeg hadde hatt med min far på ulike kaféer, endte alltid på samme måte: vi reiste oss og tok hverandre i hånden. Og ikke en eneste gang hadde jeg mot til å tigge ham om penger. Spesielt mot slutten, ved Porte d'Orléans, da det ikke var noe igjen av den gløden og sjarmen som han fremdeles utstrålte ved Champs-Élysées. En morgen hadde jeg lagt merke til at han manglet knapper i den marineblå frakken.

Jeg var fristet til å følge Seinen bort til Square de l'Alboni. I hver bygning skulle jeg spørre portneren i hvilken etasje Jacqueline Beausergent bodde. Det kunne ikke være så mange husnumre. Jeg husket hvordan hun hadde holdt om håndleddet mitt og det skjeve

smilet, som om vi var to medsamsvorne. Det var best å ringe først. Og ikke forhaste seg. Igjen fikk jeg denne merkelige følelsen som jeg hadde kjent på i politibilen hele veien til Hôtel-Dieu, av å ha sett ansiktet hennes tidligere et eller annet sted. Før jeg fant telefonnummeret hennes, skulle jeg kanskje forsøke å komme på det. Ting var ennå enkle på den tiden; jeg hadde ikke det meste av livet bak meg. Det var bare å skru tiden noen få hakk tilbake. Hvem vet? En viss Jacqueline Beausergent, eller samme person under et annet navn, hadde allerede krysset min vei. Jeg hadde lest at bare et begrenset antall møter er et produkt av tilfeldigheter. De samme omstendighetene, de samme ansiktene går igjen lik fargete glassbiter i et kaleidoskop der speilbildene gir illusjon av et uendelig antall mulige kombinasjoner. Men de er snarere relativt begrensede, disse kombinasjonene. Ja, jeg måtte ha lest dette et eller annet sted, eller så hadde dr. Bouvière forklart oss det en kveld på en kafé. Men jeg hadde problemer med å konsentrere meg særlig lenge om slike spørsmål; jeg hadde aldri følt jeg hadde hode for filosofi. Plutselig hadde jeg ikke lyst til å gå over Pont de Grenelle, komme over på Rive gauche og ta buss eller metro tilbake til værelset mitt i Rue de la Voie-Verte. Jeg ville gå rundt i dette området enda litt til. Dessuten måtte jeg venne meg til å gå med bandasjer rundt benet. Jeg følte meg fortreffelig der, i nabolaget til Jacqueline Beausergent. Det virket til og med som om luften var lettere å puste i.

Før ulykken hadde jeg i nærmere et år bodd på et hotell i Rue de la Voie-Verte i nærheten av Porte d'Orléans. Lenge ønsket jeg å glemme denne perioden i livet mitt, eller bare huske det som tilsynelatende var meningsløse detaljer. Denne mannen, for eksempel, som jeg så ofte støtte på ved sekstiden om kvelden, og som sikkert var på vei hjem fra jobb. Det eneste jeg husker om ham er en svart dokumentmappe og det rolige ganglaget. En kveld på den store kaféen vis-à-vis Cité universitaire hadde jeg begynt å prate med naboen min, som jeg tenkte måtte være student. Men han arbeidet i et reisebyrå. Han var fra Madagaskar, og jeg fant senere navnet og telefonnummeret hans på et kort innimellom noen gamle papirer som jeg hadde tenkt å kaste. Han het Katz-Kreutzer. Jeg vet ingenting om ham. Andre småting... Det handlet alltid om mennesker som jeg hadde passert på gaten og knapt hadde fått et glimt av, og som skulle forbli en gåte for meg. Steder også... En liten restaurant der jeg av og til spiste med min far, øverst på venstre side av Avenue Foch, og som jeg noe senere forgjeves hadde forsøkt å finne igjen da jeg tilfeldigvis var i området. Hadde jeg drømt? Landsteder til mennesker jeg ikke lenger visste navnet på, ved landsbyer jeg ikke ville klare å plassere på noe kart; en viss Évelyne som jeg var blitt kjent med på et nattog... Jeg begynte til og med å sette opp en liste – med omtrentlige datoer – over alle disse tapte ansiktene og stedene, over skrinlagte prosjekter: En dag hadde jeg bestemt meg for å skrive meg inn på det medisinske fakultet, men det ble aldri noe av. Når jeg nå anstrengte meg for å sammenfatte alt det som bare var blitt med tanken, og som jeg hadde satt på vent, var det for å finne en åpning, et felles forsvinningspunkt. Saken er at jeg nærmer meg en alder der livet sakte men sikkert lukker seg om seg selv.

For mitt indre prøver jeg å gjenskape fargene og atmosfæren fra den tiden jeg bodde ved Porte d'Orléans. Grå og svarte skyggetoner, en atmosfære som virker kvelende når jeg nå ser meg tilbake, en evig høst og vinter. Var det tilfeldig at jeg hadde endt opp i det samme området som der jeg hadde truffet min far for siste gang? Presis klokken syv om morgenen på Café de la Rotonde, på gateplan i en av disse teglsteinsgårdene som markerer yttergrensen til Paris. Bortenfor lå Montrouge og en stump av Boulevard périphérique som nettopp var ferdigstilt. Vi hadde ikke stort å si hverandre, og jeg visste at vi ikke kom til å sees igjen. Vi reiste oss, og uten å ta hverandre i hånden gikk vi sammen ut av La Rotonde. Jeg ble overrasket over å se ham vandre bortover i den marineblå frakken sin i retning av Boulevard périphérique. Fremdeles lurer jeg på til hvilken fjern forstad skrittene førte ham. Ja, i dag slår det meg som et forbløffende sammentreff: at jeg i en periode bodde i det samme området som der vi traff hverandre de siste gangene. Men på den tiden tenkte jeg ikke på det. Jeg hadde andre bekymringer.

Dr Bouvière var også et av disse flyktige ansiktene fra den tiden. Jeg undres om han fortsatt er i live. Kanskje har han, under et annet navn og i en annen by, funnet seg nye disipler. Jeg tenkte på ham i går, og det fikk meg til å le nervøst, en latter jeg hadde vondt for å stagge. Hadde han virkelig eksistert? Hadde han ikke bare vært et fantasifoster fremkalt av mangel på søvn, uregelmessige måltider og rusmidler? Nei. Det var altfor mange detaljer, altfor mange holdepunkter som bekreftet at en dr Bouvière virkelig hadde avholdt sine møter på kaféer i fjortende arrondissement på den tiden.

Våre veier hadde krysset hverandre noen måneder før ulykken. Og jeg må innrømme at jeg på Hôtel-Dieu, i samme øyeblikk som de la den sorte munnkurven over ansiktet mitt for at jeg skulle puste inn eteren og sovne, hadde tenkt på Bouvière på grunn av tittelen hans som «doktor». Jeg aner ikke hva denne tittelen refererte til, om det var en akademisk grad eller om han hadde avlagt medisinsk embetseksamen. Jeg tror Bouvière spilte på denne tvetydigheten for å understreke at «undervisningen» hans dekket mange områder, medisin inkludert.

Første gang jeg så ham, var ikke på Montparnasse i forbindelse med noen av møtene han holdt. Men på den andre siden av Paris, på Rive droite. Akkurat på hjørnet mellom Rue Pigalle og Rue de Douai på kaféen som het Le Sans Souci. Jeg blir nødt til å forklare hva jeg gjorde der, selv om dette er noe jeg kanskje må komme tilbake til mer utførlig senere. Jeg fulgte eksempelet til en fransk forfatter med tilnavnet «den nattlige observatør» og vanket i enkelte områder av Paris. Nattestid kunne jeg i disse gatene ha følelsen av å leve et annet liv som var mer spennende enn det daglige, eller jeg kunne simpelthen drømme om et annet liv.

Klokken var nærmere åtte om kvelden, det var vinter, og det var lite folk rundt meg på kaféen. Et par som satt ved et av bordene, hadde fanget oppmerksomheten min: han, med kort, sølvgrått hår, i førtiårene, magert ansikt og lyse øyne. Han hadde ikke tatt av seg frakken. Hun, lyshåret og på samme alder. Huden virket gjennomskinnelig, men ansiktstrekkene var harde. Hun snakket til ham med alvorlig, nesten maskulin stemme, og de få setningene jeg klarte å fange opp, var som om hun leste høyt, så klar var diksjonen. Hun hadde noe ved seg som jeg ikke klarte å definere, men som passet godt med den tidens Pigalle. Ja, først hadde jeg tenkt at dette paret eide en av nattklubbene i området. Eller snarere at hun gjorde det. Mannen syntes å holde seg mer i bakgrunnen. Han satt og lyttet til henne. Han hadde tatt frem et sigarettmunnstykke fra lommen, og jeg ble slått av hvor affektert han med en lett bevegelse med haken plasserte det i munnen. Etter en stund reiste kvinnen seg og

sa til ham med den klangfulle stemme sin og med trykk på hver stavelse: «Neste gang husker du patronene mine», og denne setningen forundret meg. Den ble sagt i en skarp, nesten nedlatende tone, og den andre hadde nikked lydig. Hun hadde deretter forlatt kaféen med bestemte skritt, uten å snu seg, og han virket irritert. Jeg hadde fulgt henne med blikket. Hun hadde på seg en pelsforet regnkåpe. Hun gikk på venstre fortau bortover Rue Victor-Massé, og jeg lurte på om hun skulle gå inn på Tabarin. Men nei, hun hadde forsvunnet. Inn på hotellet litt lenger nede? Hun kunne tross alt like gjerne ha drevet et hotell som en kabaret eller et parfumeri. Han var blitt sittende igjen ved bordet, med senket hode, tankefull, sigarettmunnstykket dinglende i munnviken som om han nettopp hadde fått en lusing. I neonlyset var ansiktet dekket av et tynn film med en blanding av svette og et slags gråaktig fettlag som jeg ofte hadde lagt merke til hos menn som var blitt såret av kvinner. Han reiste seg, han også. Han var høy, lettere lutrygget. Gjennom vinduet så jeg ham gå som en søvngjenger nedover Rue Pigalle. Slik var det første møtet mitt med dr. Bouvière. Det andre fant sted omkring ti dager senere på en annen kafé i området Denfert-Rochereau. Paris er en stor by, men jeg tror at man kan treffe på samme person flere ganger og ofte på de tilsynelatende mest utenkelige steder: metroen, bulevardene... En, to, tre ganger, det er som om skjebnen – eller tilfellet – er fast bestemt og ønsker å fremprovosere et møte for å dreie livet ditt i en ny retning, men oftest ignorerer du invitten. Du lar dette ansiktet passere, og det forblir ukjent for all fremtid, noe som gir deg en følelse av lettelse, men også av anger.

Jeg var gått inn i kafeen for å kjøpe sigaretter, og det var kø ved disken. Vegguret innerst i lokalet viste syv om kvelden. Ved et bord under uret, midt på en rød skai-sofa, gjenkjente jeg Bouvière. Han var omgitt av en gruppe mennesker, men de satt på stolene. Bouvière var den eneste som la beslag på sofaen, som om den beste plassen var noe som rettmessig tilkom ham. Det gråaktige fettlaget og svetten var forsvunnet fra ansiktet, og sigarettmunnstykket dinglet ikke lenger i munnviken. Det var ikke samme mann. Denne gangen snakket han, det virket til og med som om han holdt en forelesning, og de andre lyttet andektig. En av dem noterte iherdig i en stor skrivebok. Jenter og gutter. Jeg vet ikke hva det var som pirret nysgjerrigheten min, kanskje ønsket jeg den kvelden å få svar på spørsmålet som opptok meg: Hvordan kan en mann endre seg så totalt alt etter som han befinner seg på Pigalle eller Denfert-Rochereau? Jeg hadde alltid vært svært var for Paris' mysterier.

Jeg valgte å sette meg i sofaen ved bordet ved siden av deres, for å komme enda nærmere Bouvière. Jeg la merke til at de hadde drukket kaffe alle sammen, så jeg bestilte en kopp jeg også. Ingen av dem tok notis av meg. Bouvière hadde ikke latt seg forstyrre da jeg trakk ut bordet. Jeg hadde snublet i bordbenet og falt ned på sofaen ved siden av ham. Jeg

lyttet oppmerksomt, men forsto ikke helt det han sa. Enkelte ord hadde ikke samme betydning i hans munn som i vanlig dagligtale. Det var forbløffende å se hvilket grep han hadde om sitt publikum. Alle slukte ordene hans, og gutten med skriveboken tok ikke et øyeblikks pause fra notatskrivingen. Av og til fikk Bouvière dem til å le av noen gåtefulle referanser som må ha vært gjengangere i hans vokabular, som kodeord. Om jeg får samlet meg til det, skal jeg prøve å komme på de mest karakteristiske uttrykkene han brukte i undervisningen. Jeg var ikke mottakelig for ordene han brukte. De vekket ingen gjenklang hos meg og hadde ingen utstråling. I hukommelsen min er klangen av dem blitt like spinkel og trøstesløs som tonene på en gammel cembalo. Og dessuten, nå som ikke lenger stemmen til dr. Bouvière kan få dem til å skinne, er det ikke annet igjen enn tomme, livløse ord som jeg har vanskelig for å forstå betydningen av. Jeg tror Bouvière lånte dem fra psykoanalysen og østlig filosofi, men jeg skal være forsiktig med å innlate meg på områder jeg ikke kjenner så godt.

Til slutt snudde han seg i min retning og la merke til meg. Først enset han meg ikke, men så stilte han forsamlingen et spørsmål, noe sånt som «Forstår dere hva jeg mener?» og så rett på meg. I det øyeblikket fikk jeg følelsen av å smelte sammen med gruppen, og jeg funderte på om det for Bouvière var noen forskjell på meg og de andre. Jeg var sikker på at tilhørerskaren i denne kafeen, rundt dette bordet, aldri helt var den samme, og selv om han hadde en liten, trofast kjerne – en indre sirkel – var det ulike grupperinger til stede hver kveld. Han blander sammen alle disse ansiktene og gruppene, tenkte jeg. En fra eller til... Dessuten, til tider virket det som om han snakket til seg selv, lik en skuespiller som fremfører en monolog foran et ukjent publikum. Når han følte at oppmerksomheten rundt ham nådde et høydepunkt, inhalerte han så kraftig gjennom sigarettmunnstykket at han ble hul kinnene, og så, uten å blåse ut røyken, stoppet han opp i noen sekunder for å forsikre seg om at hele forsamlingen virkelig slukte hvert ord han sa. Denne første kvelden var jeg kommet mot slutten av seansen. Etter et kvarters tid sluttet han å snakke og la en svart, liten dokumentmappe på fanget, en elegant modell av den sorten man kjøper i de fine veske- og lærvareforretningene i Rue du Faubourg-Saint-Honoré. Han fant frem en almanakk i rødt skinn fra dokumentmappen. Han bladde i den. Han sa til personen som satt nærmest, en gutt med haukeansikt: «Førstkommende fredag klokken åtte på Zeyer.» Og den andre skrev det ned i en notisbok. Han så ut til å fungere som en slags sekretær, og jeg antok at han var ansvarlig for å sende ut innkallingene. Bouvière reiste seg, og på nytt snudde han seg mot meg. Han smilte faderlig, kanskje for å oppmuntre meg til å være med på møtene deres fra nå av. Som en slags hospitant? De andre reiste seg alle som én. Jeg fulgte dem ut. Utenfor, på

Place Denfert-Rochereau, sto han midt i gruppen, han snakket litt med den ene og den andre, akkurat som disse litt bohemske filosofilærerne som gjerne går ut og tar seg et glass med de mest interessante studentene sine etter forelesningen og holder det gående til langt på natt. Og jeg var en del av denne gruppen. De fulgte ham bort til bilen. En lyshåret jente med et påfallende magert og strengt ansikt gikk ved siden av ham, og det virket som han hadde et mer fortrolig forhold til henne enn til resten av gruppen. Hun hadde på seg en regnkåpe i samme farge som kvinnen på Pigalle, men denne var uten pelsfôr. Og det var kaldt den kvelden. På et tidspunkt tok han armen hennes, og det så ikke ut til å overraske de andre. Fremme ved bilen vekslet han igjen noen ord med dem. Jeg sto litt for meg selv. Når han førte sigarettmunnstykket til munnen, var det ikke med den affekterte bevegelsen som hadde gjort slik inntrykk på meg på Pigalle. Tvert imot, munnstykket ga ham nå et militært preg, han var omkranset av sin generalstab og ga dem sine siste instruksjoner. Den lyshårete i regnkåpe holdt seg så nær ham at skuldrene deres berørte hverandre. Ansiktet hennes ble strengere og strengere, det var som om hun ville holde de andre på avstand og markere at hun hadde en privilegert posisjon i dette selskapet.

Han gikk inn i bilen sammen med denne jenta som smelte igjen døren. Han lente seg ut av vinduet og vinket farvel til gruppen, men siden han i samme stund så fast på meg med det klare blikket sitt, innbilte jeg meg at det bare var meg han vinket til. Jeg sto på fortauskanten og lente meg mot ham. Jenta så surt på meg. Han gjorde seg klar til å starte bilen. Det svimlet for meg. Jeg hadde lyst til å banke på ruten og si til Bouvière: «Du har ikke glemt patronene?» for denne setningen hadde virkelig forundret meg den kvelden på Pigalle. Jeg var skuffet over at den skulle forbli et mysterium, som så mange andre ord og ansikter man helt uforvarende får et øyeblikks fornemmelse av, og som i erindringen fortsetter å skinne som en funklende stjerne langt borte, for så å svinne hen den dagen du dør, uten å ha avslørt sin hemmelighet.

Jeg ble stående der på fortauet, midt i gruppen. Jeg følte meg beklemt. Jeg ante ikke hva jeg skulle si til dem. Jeg endte opp med å smile til gutten med haukeansiktet. Kanskje visste han litt mer enn de andre. Jeg spurte ham, noe brått, om hvem hun var, den jenta som hadde kjørt av gårde sammen med Bouvière. Han virket ikke overrasket og svarte med dyp, vennlig stemme at hun het Geneviève. Geneviève Dalame.

Jeg forsøker å huske hva jeg kan ha gjort på Place des Pyramides så sent den natten ulykken inntraff. Jeg må legge til at jeg på den tiden var lykkelig hver gang jeg kom meg vekk fra Rive gauche, som om bare det å krysse Seinen var nok til å vekke meg fra min dvalerlignende tilstand. Plutselig var luften elektrisk. Endelig skulle det skje meg noe.

Jeg tillegger sannsynligvis topografien en altfor stor betydning. Jeg hadde ofte lurt på hvorfor de stedene der jeg traff min far, i løpet av noen år gradvis hadde beveget seg fra Champs-Élysées og mot Porte d'Orléans. Jeg husker til og med å ha brettet ut et kart over Paris på hotellværelset i Rue de la Voie-Verte. Med rød kulepenn satte jeg kryss som jeg brukte som markører. Alt hadde startet i et område med L'ÉTOILE som gravitasjonscenter, og med små avstikkere vestover mot Boulogneskogen. Deretter Avenue des Champs-Élysées. Vi hadde beveget oss nesten umerkelig via Madeleine-kirken og Les Grands Boulevards mot området rundt Operaen. Deretter enda lenger sør, mot Palais-Royal, og i noen måneder – lenge nok til at jeg tror han endelig hadde funnet seg et fast tilholdssted i sin ellers så omflakkende tilværelse – møtte jeg min far på Ruc Univers. Vi nærmet oss en grense som jeg forsøkte å angi på kartet. Fra Ruc var vi gått videre til Café Corona på hjørnet av Place Saint-Germain-l'Auxerrois og Quai du Louvre. Ja, der var grensen, tenkte jeg. Han ba meg alltid treffe ham på Corona ved ni-tiden om kvelden. Kaféen var i ferd med å stenge. Vi var de eneste gjestene innerst i lokalet. Utenfor var det lite trafikk, og vi kunne høre klokkene i Saint-Germain-l'Auxerrois ringe hvert kvarter. Det var der jeg for første gang hadde lagt merke til de slitte klærne og knappene som manglet i den marineblå frakken. Men skoene var blankpussede. Jeg vil ikke akkurat si at han minnet om en arbeidsløs musiker. Nei, heller om en av disse «eventyrerne» etter et fengselsopphold. Forretningene går dårligere og dårligere. Ungdommens glød og iver er borte. Fra Saint-Germain-l'Auxerrois hadde vi endt opp ved Porte d'Orléans. Og deretter hadde jeg en tåkete novembermorgen – en rødbrun tåke - en siste gang sett silhuetten hans forsvinne i retning av Montrouge og Châtillon. Han gikk rett mot disse to forstedene til Paris som begge huser et fort der man i sin tid skjot folk ved soloppgang. Noe tid senere hendte det ofte at jeg fulgte motsatt vei. Ved ni-tiden om kvelden krysset jeg Pont des Arts over Seinen, forlot Rive gauche og befant meg igjen på Corona. Men nå satt jeg alene ved et av bordene innerst i lokalet, og jeg trengte ikke lenger lete etter noe å si til denne tvilsomme fyren i marineblå frakk. Jeg begynte å føle en viss lettelse. Jeg hadde lagt bak meg, på den andre siden av elven, et myrlendt terreng hvor jeg var blitt sittende fast. Nå hadde jeg satt foten på fast grunn. Her skinte lysene klarere. Jeg hørte knitringen fra neonlampene. Snart skulle jeg vandre i det fri, langs søylegangene og bort til La Concorde. Natten ville være klar og stille. Fremtiden lå åpen foran meg. Jeg satt alene på

Corona og hørte klokken til Saint-Germain-l'Auxerrois ringe hvert kvarter. Jeg kunne ikke la være å tenke på de møtene til Bouvière og hans disipler som jeg hadde vært til stede på i ukene før. De ble alltid avholdt på kaféer i området rundt Denfert-Rochereau. Unntatt en kveld lenger sør, på Terminus i Rue d'Alésia, der jeg hadde truffet min far noen ganger. Den kvelden hadde jeg forestilt meg et møte mellom ham og Bouvière. To vidt forskjellige verdener. Bouvière, litt pompøs, utstyrt med all verdens diplomer og beskyttet av sin «doktor»-tittel og guru-status. Min far, mer av en eventyrer, og med livets skole som eneste utdanning. Svindlere begge to, hver på sin måte.

Den siste gangen hadde Bouvière delt ut flere stensiler fra forelesningene sine, og jeg fikk høre av gutten med haukeansiktet at han holdt dem på et universitet eller en høyskole jeg ikke lenger husker navnet på. De fulgte disse forelesningene alle sammen, men for egen del hadde jeg virkelig ingen lyst til å sitte side om side med de andre på skolebenken. Pensjonatskolene og kasernen hadde vært nok for meg. Den kvelden da haukeansiktet delte ut stensilene mens Bouvière installerte seg i skai-sofaen, hadde jeg med en diskret håndbevegelse gitt uttrykk for at jeg ikke trengte noe eksemplar. Haukeansiktet hadde gitt meg et bebreidende blick. Jeg ville ikke fornærme ham, så jeg tok imot stensilene. Senere hadde jeg forsøkt å lese dem på værelset mitt, men jeg klarte ikke å komme lenger enn til første side. Det var som om jeg fremdeles hørte stemmen til Bouvière. Den var verken maskulin eller feminin, det var noe glatt over denne stemmen, noe kaldt og glatt, som ikke hadde noen virkning på meg, men som langsomt må ha trengt inn hos de andre, fremkalt en slags lammelse og gjort at denne mannen fullstendig hadde taket på dem. I går ettermiddag sto ansiktstrekken hans plutselig for meg med fotografisk nøyaktighet: kinnbena; små, lyse øyne langt inni øyehulen. Et dødninghode. Kjøttfulle lepper med en merkelig kontur. Og stemmen så kald og glatt... Jeg husker at på den tiden fantes det andre slike dødninghoder, gurer, åndelige veiledere og sekter der folk på min alder søkte en politisk doktrine, et strengt dogme, en lederskikkelse som de kunne hengi seg til med kropp og sjel. Jeg vet ikke riktig hvorfor jeg klarte å unnsnippe disse farene. Jeg var like sårbar som de andre. Ingenting skilte egentlig meg fra disse bortkomne tilhørerne som flokket seg rundt Bouvière. Også jeg hadde behov for visshet. Hva var det som på mirakuløst vis hadde hindret meg i å gå i fellen? Jeg kan takke min egen latskap og generelle bekymringsløshet. Og kanskje også en jordnær holdning som gjorde at jeg hang meg opp i konkrete detaljer. Ja, mannen der hadde rosa slips. Og den kvinnens parfyme duftet av tuberose. Avenue Carnot skråner nedover. Har du lagt merke til at du i enkelte gater får solen i øynene sent på ettermiddagen? De må ha trodd jeg var fullstendig idiot.

*

Jeg hadde skuffet dem stort om jeg hadde røpet en av grunnene til at jeg deltok på disse møtene. Jeg hadde lagt merke til en av dem som virket mer interessant enn de andre, en viss Hélène Navachine. En brunhåret jente med blå øyne. Hun var den eneste som ikke tok notater. Den lyshårete som alltid fulgte Bouvière som en skygge, betraktet henne mistenksomt, som om hun var en mulig rival, selv om Bouvière aldri viet henne noen oppmerksomhet. Det virket ikke som om denne Hélène Navachine kjente noen av de andre i gruppen, og hun snakket aldri med dem. Etter møtene så jeg henne dra alene, gå over plassen og forsvinne ned inngangen til metroen. En kveld satt hun med et hefte i notelære på fanget. Etter møtet hadde jeg spurt om hun var musiker, og vi hadde gått sammen, side om side. Hun ga pianotimer for å forsørge seg, men håpet å komme inn på Musikkonservatoriet.

Den kvelden hadde jeg slått følge med henne på metroen. Hun hadde fortalt at hun bodde i nærheten av Gare de Lyon, og for å kunne være sammen med henne hele veien, hadde jeg diktet opp en avtale i dette området. Mange år senere da jeg befant meg på den samme metrolinjen over bakken mellom Denfert og Place D'Italie, håpet jeg et øyeblikk at tiden var opphevet, og at jeg atter en gang skulle sitte der på setet, ved siden av Hélène Navachine. Jeg ble grepet av en sterk tomhetsfølelse, og for å roe meg ned tenkte jeg at det var fordi metroen gikk høyt over bulevarden og husrekkene. Så snart metroen gikk under jorden, ville denne følelsen av svimmelhet og savn forsvinne. Alt ville bli i orden igjen, i en beroligende monotoni av dager som avløser hverandre. Den kvelden var vi nesten alene i vognen. Rushtiden var for lengst over. Jeg spurte hvorfor hun deltok på samlingene til Bouvière. Uten å vite hvem han var, hadde hun lest en artikkel han hadde skrevet om hinduistisk musikk, og som virkelig hadde utvidet hennes horisont, men mannen hadde skuffet henne litt, og «undervisningen» var ikke på høyde med artikkelen. Jeg kunne få lese den om jeg hadde lyst.

Og hva hadde så ledet meg til dette miljøet rundt Denfert-Rochereau? Rett og slett nysgjerrighet. Jeg ble ikke klok på dr. Bouvière. Jeg ville vite mer om ham. Hvordan var livet til en dr. Bouvière? Hun smilte. Hun hadde lurt på akkurat det samme. Etter alt å dømme hadde han aldri vært gift, og han viste interesse for enkelte av sine kvinnelige elever. Men var han virkelig interessert i dem? De var alle av samme type: bleke, blonde, med den strenge holdningen til unge, kristne jenter på grensen til mystisisme. I begynnelsen hadde hun syntes det var litt ubehagelig. På møtene følte hun at noen av jentene så ned på henne, og at hun ikke var på bølgelengde med dem. Da vil vi forstå hverandre, sa jeg. Jeg har heller aldri følt meg

på bølgelengde med noe som helst. Jeg tenkte at hun måtte være som meg, litt fortapt i Paris, uten noen familiære bånd, på leting etter en retning i livet... og av og til kom man ut for typer som dr. Bouvière. Det var en episode med Bouvière som hadde forundret oss begge to. På en av samlingene uken før, var ansiktet hans opphovnet, som om noen hadde gitt ham en omgang juling: blått øye og bloduttrekkelser på nesen og rundt halsen. Han hadde ikke kommet med den minste hentydning til hva som hadde skjedd, og for å avlede oppmerksomheten hadde han briljert enda mer enn vanlig. Han samtalte med sitt publikum, og spurte hyppig om alt han sa var forståelig for oss. Det var bare sekretæren med haukeansiktet og den lyshårete jenta med gjennomskinnelige hud som stirret bekymret på ham under hele forelesningen. Da denne var ferdig, hadde den lyshårete lagt en kompress på ansiktet hans, og han hadde smilende latt seg behandle. Ingen hadde våget å stille det minste spørsmål. «Synes du ikke det er litt rart?» spurte Hélène Navachine med det rolige og desillusjonerte tonefallet man finner hos dem som, siden barndommen, ikke lenger lar seg overraske av noe som helst. Jeg var på nippet til å fortelle henne om kvinnen jeg hadde sett sammen med Bouvière på Pigalle, men jeg hadde vanskelig for å forestille meg henne gi ham en slik omgang. Ingen annen kvinne heller, for den saks skyld. Nei, det måtte være noe mer brutalt og foruroligende. Det var en skyggeside i dr. Bouvières liv, kanskje en hemmelighet han skammet seg over. Jeg trakk på skuldrene og sa til Hélène Navachine at dette var et av Paris sine mange mysterier.

Hun bodde i en av leiegårdene rett overfor Gare de Lyon. Jeg forklarte at jeg var en time for tidlig til avtalen min. Hun skulle gjerne ha invitert meg med hjem så jeg slapp å vente ute. Dessverre ville ikke moren ha tillatt at hun uanmeldt tok med seg noen til den lille leiligheten deres i Rue Émile-Gilbert nr. 5.

*

Jeg traff Hélène Navachine igjen på neste samling. Blåmerkene i ansiktet til dr. Bouvière var nesten borte, og han hadde bare et lite plaster på venstre kinn. Vi ville aldri få vite hvem som hadde banket ham opp. Han kom ikke til å røpe noe. Selv ikke den unge, blonde jenta som alltid kjørte av gårde sammen med ham, kom til å få vite noe, det var jeg sikker på. Menn dør med sine hemmeligheter.

Den kvelden hadde jeg spurt Hélène Navachine hvorfor hun var så interessert i hinduistisk musikk. Hun hørte ofte på denne musikken, fortalte hun, fordi den frigjorde henne fra noe som tynget henne og løftet henne dit luften var klar og lett. Dessuten var det en stille

musikk. Hun hadde behov for stillhet og luft som var lett å puste i. Jeg var enig med henne. Jeg fulgte henne til pianotimene. De fleste av dem var i syvende arrondissement. Jeg gikk en tur mens jeg ventet på henne, eller jeg søkte tilflukt på nærmeste kafé de ettermiddagene det regnet eller snødde. Undervisningen varte en time. Hun hadde tre eller fire om dagen. I mellomtiden vandret jeg rundt alene langs de tomme bygningene til l'Ecole Militaire. Jeg var redd jeg skulle miste hukommelsen og gå meg bort uten å våge spørre etter veien. Det var sjelden noen gikk forbi der, og hvilken vei skulle jeg egentlig spørre etter? En ettermiddag da jeg befant meg ved enden av Avenue de Ségur på grensen mot femtende arrondissement, ble jeg grepet av panikk. Jeg hadde følelsen av å forsvinne inn i denne tåken som varslet snøvær. Jeg skulle ha ønsket at noen tok meg i armen og beroliget meg: «Neida, det er ingenting, kjære deg... Du må være sliten.... Kom og få deg en konjakk... Det går snart over...» Jeg prøvde å klamre meg til noen små, konkrete detaljer. Hun hadde fortalt at hun ikke gjorde det vanskelig for seg selv med pianotimene. Hun fikk alle til å lære seg samme stykke. Det het *Bolero* av Hummel. Hun hadde spilt det for meg en kveld på et piano som vi hadde oppdaget i underetasjen på et brasserie. Snart skulle jeg be henne om å plystre *Bolero* av Hummel for meg. En tysker som måtte ha vært i Spania. Det var best jeg ventet på henne foran bygningen der hun underviste. Et merkelig strøk... et metafysisk strøk, som Bouvière ville ha sagt med stemmen som var så kald og så glatt. Så ynkelig jeg var som lot meg henfalle til slikt tungsinn. Det skulle ikke mer til enn litt tåke som varslet om snø i krysset mellom Ségur og Suffren for at jeg skulle føle meg ille til mote. Jeg var virkelig patetisk. Det kunne ha vært minnet om snøen som dalte den ettermiddagen da Héléne Navachine kom ut av bygningen, men hver gang jeg tenker på denne perioden i livet mitt, kjenner jeg lukten av snø – eller snarere en friskhet i luften som gjør lungene iskalde og som, for meg, etter hvert glir over i lukten av eter. En ettermiddag, etter pianotimen, hadde hun glidd på isen og skadet hånden i fallet. Et kutt som blødde. Vi hadde funnet et apotek litt lenger nede i gaten. Jeg hadde spurt etter bomull og, i stedet for 90 % sprit, en liten flaske eter. Jeg tror ikke forvekslingen var bevisst fra min side. Vi satt på en benk, hun hadde åpnet flasken, og i samme øyeblikk som hun fuktet bomullsdotten for å rense såret, kjente jeg lukten av eter, så kraftig og så velkjent fra min barndom. Jeg hadde lagt den blå flasken i lommen, men lukten ble hengende i luften rundt oss. Den festet seg i hotellværelsene rundt Gare de Lyon der vi pleide ende opp. Det var før hun dro hjem, eller når hun møtte meg, sånn ved nitiden om kvelden. De ba ikke om gjestenes identitetspapirer på disse hotellene. Det var for mye gjennomtrekk ettersom jernbanestasjonen lå like ved. Gjester som ikke ville bli værende lenge på værelsene, og som et tog snart skulle ta med seg videre. Skygger. De rakte oss et skjema der vi måtte skrive

navn og adresse, men de kontrollerte aldri om disse navnene og adressene stemte med opplysningene i et pass eller på et ID-kort. Det var jeg som fylte ut skjemaene for oss begge. Så mange ulike navn og adresser jeg klorte ned... Og jeg noterte dem fortløpende i en almanakk slik at jeg kunne endre navnene neste gang. Jeg ville tåkelegge alle spor og fødselsdatoene våre siden vi begge fortsatt var mindreårige. I fjor fant jeg i en gammel lommebok den siden fra almanakken der jeg hadde listet opp de falske identitetene våre.

Georges Accad	28, rue de la Rochefoucauld, Paris 9e
Yvette Dintillac	75, rue Laugier
André Gabison	Calle Jorge Juan 17, Madrid
Jean-Maurice Jedlinski og Marie-José Vasse	Casa Montalvo, Biarritz
Jacques Piche	Berlin, Steglitz, Orleanstrasse 2
Patrick de Terouane	21, rue Berlioz, Nice
Suzy Kraay	Vijzelstraat 98, Amsterdam...

Noen har fortalt meg at alle hotellene sendte inn disse gjestelistene til sedelighetspolitiet. Der ble skjemaene ordnet i alfabetisk rekkefølge. De skal visstnok være makulert siden den gang, men det tror jeg ikke noe på. De ligger fortsatt intakt i arkivskapene. En kveld, av kjedsomhet, begynte en pensjonert politimann å se gjennom alle disse gamle arkivene, og han kom over skjemaet til André Gabison eller til Marie-José Vasse. Han spurte seg hvorfor disse personene etter mer enn tredve år fortsatt var savnet og oppført med «adressat ukjent». Han får aldri vite sannheten. En gang for lenge siden var det en jente som ga pianotimer. På hotellværelsene i området rundt Gare de Lyon der vi traff hverandre, la jeg merke til at man fortsatt brukte de svarte blendingsgardinene fra Sivilforsvaret enda det var mange år siden krigen. Man kunne høre folk komme og gå i korridorene, dører bli smelt igjen, telefoner ringe. Bak skilleveggene fortsatte samtalene natten igjennom, og klangen tilsa at det var handelsreisende som diskuterte forretningene sine i det uendelige. Tunge skritt i trappen fra mennesker som bar på koffertene. Og til tross for all støyen klarte vi begge to å oppleve den stillheten som hun hadde snakket om, nå det stadiet der luften var lett å puste i. Etter en stund hadde jeg følelsen av at vi var de eneste som bodde på hotellet, og at det var tomt for gjester. De hadde dratt for å ta toget fra stasjonen på den andre siden. Stillheten var så dyp at jeg så for meg en liten jernbanestasjon i en provinsby nær grensen, bortgjemt under snøen.

Jeg husker at jeg våknet opp med et rykk på Mirabeau-klinikken, etter ulykken, og ikke skjønnte hvor jeg var. Jeg lette etter bryteren til nattbordslampe. Da, i det grelle lyset, kjente jeg igjen de hvite veggene og det store vinduet. Jeg forsøkte å få sove igjen, men søvnen var tung og urolig. Hele natten var det noen som snakket bak skilleveggen. Et navn gikk stadig igjen, uttalt av stemmer med ulike tonefall: JACQUELINE BEAUSERGENT. Om morgenen skjønnte jeg at jeg hadde drømt. Bare navnet JACQUELINE BEAUSERGENT var virkelig, for jeg hadde hørt det fra henne selv på Hôtel-Dieu da mannen i hvit frakk hadde spurt hvem vi var.

Forleden kveld sto jeg på Orly lufthavn Terminal Sør og ventet på noen venner som skulle komme hjem fra Marokko. Flyet var forsinket. Klokken hadde passert ti. Den store ankomsthallen var nesten tom. Jeg hadde en underlig følelse av å ha kommet til et slags ingenmannsland i tid og rom. Plutselig hørte jeg en av disse upersonlige flyplass-stemmene gjenta tre ganger: «JACQUELINE BEAUSERGENT BES VENNLIGST KOMME TIL UTGANG 624.» Jeg løp gjennom hele hallen. Jeg ante ikke hvordan livet hadde fart med henne på disse tredve årene, men tiden spilte ikke lenger noen rolle. Jeg hadde en illusjon om at det fortsatt ville finnes en utgang for meg. Noen siste passasjerer innfant seg ved utgang 624. En mann i mørk uniform sto vakt foran den. Han spurte skarpt: «Har De billetten Deres?»

«Jeg leter etter noen... Det var nettopp en beskjed over høyttaleren... Jacqueline Beausergent... »

De siste passasjerene hadde forsvunnet. Han trakk på skuldrene.

«Vedkommende må ha gått om bord for lengst.»

«Er De sikker? Jacqueline Beausergent...» gjentok jeg.

Han stengte veien for meg.

«De ser jo at det ikke er noen her.»

Alt fra tiden før ulykken stokker seg i hukommelsen min. Dagene avløste hverandre i et upålitelig lysflimmer. Jeg ventet på at spenningen skulle øke for å kunne se klarere. Når jeg i dag tenker tilbake, er det bare skikkelsen til Hélène Navachine som trer frem fra tåken. Jeg husker hun hadde en skjønnhetsplett på venstre skulder. Hun hadde sagt at hun skulle til London noen dager, for hun var blitt tilbudt en jobb der og ville sjekke om det virkelig var noe for henne.

En kveld hadde jeg fulgt henne til toget hun skulle ta fra Gare du Nord. Hun hadde sendt meg et postkort der hun skrev at hun snart ville være tilbake i Paris. Men hun kom aldri tilbake. For tre år siden fikk jeg en telefon. Jeg hørte en kvinnestemme si: «Hallo... dette er fra Hotell Palym... Det er noen som vil snakke med Dem...» Hotell Palym var like ved der hun bodde, det lå i en liten gate og derfra kunne man se det store uret på Gare de Lyon. Vi hadde en gang tatt inn på dette hotellet under navnene Yvette Dintillac og Patrick de Terouane. Kvinnen gjentok: «Er De der? Jeg setter Dem over...» Jeg var sikker på at det ville være henne. Igjen skulle vi treffes mellom to pianotimer, og elevene skulle spille *Bolero* av Hummel til evig tid. Som dr. Bouvière elsket å si, livet var en evig gjenkomst. Det var skurring på linjen, og det hørtes ut som vindens rasling i løvet. Mens jeg ventet, klemte jeg rundt røret for å unngå den minste bevegelse som kunne bryte denne forbindelsen med fortiden. «Nå får De samtalen...» Jeg trodde jeg hørte lyden av et møbel som ble veltet, eller noen som falt ned en trapp.

«Hallo...Hallo... Hører De meg?» En mannsstemme. Jeg var skuffet. Fremdeles denne skurringen på linjen. «Jeg var en venn av Deres far. Hører De meg?» Jeg svarte ja, men til ingen nytte, for han hørte ikke meg. «Guy Rousotte... jeg heter Guy Rousotte... Deres far har kanskje snakket om meg... jeg var en kollega av Deres far på Otto-kontoret... Hører De meg?» Det virket som om han stilte spørsmålet mest for ordens skyld uten egentlig å bry seg om jeg hørte ham eller ikke. «Guy Rousotte... Deres far og jeg delte kontor...» Det var som om han ringte fra en av barene på Champs-Élysées femti år tilbake i tid, der samtalene i bakgrunnen kretset rundt svartebørshandel, kvinner og hester. Stemmen ble stadig fjernere, og jeg fikk bare med meg brokker av setninger: «Deres far... Otto-kontoret... møte... noen dager på Hotell Palym... hvor jeg kunne treffe ham... Si bare: Guy Rousotte... Otto-kontoret... fra Guy Rousotte... en telefon... Hører De meg?...» Hvordan hadde han fått telefonnummeret mitt? Jeg sto ikke oppført i noen katalog. Jeg så for meg dette gjenferdet som ringte fra et rom på Hotell Palym, kanskje det samme rommet som der Yvette Dintillac

og Patrick de Terouane en gang hadde tilbragt natten. For et merkelig sammentreff... Stemmen var nå altfor langt borte og setningene for usammenhengende. Jeg lurte på om det var min far han ville treffe, i den tro at han fortsatt var blant oss, eller om det var meg. Snart hørte jeg ham ikke lenger. På nytt denne lyden av et møbel som veltes eller noen som faller i trappen. Deretter summetonen, som om røret var lagt på. Klokken var allerede åtte om kvelden, og jeg maktet ikke ringe tilbake til Hotell Palym. Og jeg var virkelig skuffet. Jeg hadde håpet å høre stemmen til Hélène Navachine. Hvordan hadde det gått med henne i løpet av disse årene? Sist jeg hadde sett henne i drømme, hadde drømmen tatt slutt før hun hadde fått tid til å gi meg adressen og telefonnummeret.

*

Samme vinter som jeg hørte den fjerne stemmen til Guy Rousotte, hadde jeg en ubehagelig opplevelse. Uansett hvor hardt du gjennom mer enn tredve år har kjempet for å gjøre livet mer begripelig og harmonisk enn det var til å begynne med, er det alltid en risiko for at en enkelt hendelse plutselig setter deg tilbake. Det var i desember. I omtrent en uke hadde jeg, idet jeg gikk ut eller kom hjem, lagt merke til en kvinne som sto ubevegelig noen meter fra utgangsdøren til bygården min eller på fortauet på den andre siden. Hun var der aldri før seks om kvelden. En høy kvinne, kledd i saueskinnskåpe og med bredbremmet hatt og brun skulderveske. Hun fulgte meg med blikket og sto der, taus og truende. Hvilket bortglemt mareritt fra mine barndomsår var det denne kvinnen hadde steget frem fra? Og hvorfor akkurat nå? Jeg lente meg mot vinduet. Hun sto og ventet på fortauet som om hun vaktet på forsiden av bygningen. Men jeg hadde ikke slått på lyset i rommet, og det var umulig for henne å se meg. Med den store skuldervesken, hatten og støvlene ga hun inntrykk av å ha vært marketenterske i en armé som for lengst var forsvunnet, men som hadde utallige kadavre på samvittigheten. Jeg var redd at hun fra nå av og til min siste stund kom til å holde vakt utenfor huset mitt, og at det var nytteløst å flytte. Hun ville alltid finne den nye adressen.

En kveld kom jeg hjem senere enn vanlig, og hun sto der fremdeles, urørlig. Jeg skulle akkurat til å skyve opp inngangsdøren da hun langsomt kom mot meg. En gammel kvinne. Hun så strengt på meg som om hun ville få meg til å skamme meg over noe, eller minne meg på et feiltrinn jeg skulle ha begått. Jeg holdt blikket hennes uten å si noe. Jeg endte opp med å lure på hva jeg hadde gjort meg skyldig i. Jeg la armene i kors og sa med rolig og tydelig stemme at jeg gjerne skulle vite hva hun ville meg.

Hun løftet haken, og ut av munnen kom en strøm av skjellsord. Hun brukte fornavnet mitt og var dus med meg. Var det noen familiær forbindelse mellom oss? Kanskje hadde jeg kjent henne en gang for lenge siden. Den bredbremmede hatten understreket det harde ansiktet hennes, og i det gule lyset fra gatelykten lignet hun på en svært gammel tysk skuespiller ved navn Leni Riefenstahl. Livet og følelsene hadde ikke satt noe preg på dette mumieansiktet, ja mumien til en slem og trassig liten jente åtti år tilbake i tid. De rovfuglaktige øynene hennes stirret fortsatt på meg, og jeg vek ikke unna blikket. Jeg smilte bredt. Jeg følte hun var klar til å bite meg og sprøyte inn giften sin, men under denne aggressiviteten var det noe falskt, som en platt forestilling framført av en dårlig skuespiller. På nytt overøste hun meg med skjellsord. Hun støttet seg mot inngangsdøren for å blokkere veien for meg. Jeg fortsatte å smile til henne, vel vitende om at det bare gjorde henne enda mer rasende. Men jeg var ikke redd henne. Borte var barndommens redsler, i mørket, ved tanken på at en heks eller døden skulle åpne døren til soverommet. «Kunne De snakke litt lavere, frue?» spurte jeg i en høflig tone som overrasket meg selv. Også hun virket forbløffet over den rolige stemmen min. «Jeg beklager, men jeg er ikke lenger vant til å høre så høye stemmer som Deres.» Jeg så hvordan ansiktet fortrakk seg, og øynene ble sperret opp i løpet av et halvt sekund. Hun strakte frem haken for å utfordre meg, en svært tung og fremstikkende hake.

Jeg smilte til henne. Da kastet hun seg over meg. Med den ene hånden holdt hun fast i skulderen min, og med den andre forsøkte hun å klore meg i ansiktet. Jeg prøvde å komme meg løs, men hun var virkelig tung. Jeg kjente hvordan barndommens redsler gradvis vendte tilbake. I mer enn tredve år hadde jeg bestrebet meg på å få livet mitt til å bli like velorganisert som en fransk hage. Med sine lange alléer, plener og tregrupper hadde hagen dekket over en myr der jeg i sin tid nesten var gått til grunne. Tredve års møysommelig arbeid. Og alt det bare for at denne Medusa-skikkelsen en kveld skulle stå og vente på meg på gaten og kaste seg over meg... Gamla kom til å kvele meg. Hun veide like mye som barndomsminnene. Jeg var svøpt i et likklede, og det var nytteløst å kjempe imot. Ingen kunne hjelpe meg. Litt lenger nede, på plassen, lå det en politistasjon der det sto konstabler på vakt foran inngangen. Alt ville ende opp med en politibil og en politistasjon. Det var forutbestemt for lenge siden. Det var endatil like i nærheten, ved kirken, at jeg som syttenåring var blitt anholdt fordi min far ønsket å bli kvitt meg. Mer enn tredve års bortkastet arbeid bare for å vende tilbake til begynnelsen, til den lokale politistasjonen. For en elendighet... De så ut som to drukkenbolter som sloss på gaten, ville en av politimennene si. De ville få oss til å sette oss på en benk, gamla og meg, akkurat som de man brakte inn etter

de natlige razziaene, og jeg ville bli nødt til å legitimere meg. De ville spørre om jeg kjente henne. Overbetjenten ville si: Hun påstår at hun er Deres mor, men i følge papirene hennes er det ikke noe slektskap mellom dere. Deres mor er dessuten oppført som ukjent. De er fri til å gå. Det var den samme politioverbetjenten som min far hadde overgitt meg til da jeg var sytten. Dr. Bouvière hadde rett: Livet er en evig gjenkomst. Jeg ble grepet av et kaldt raseri og satte kneet i magen på den gamle. Grepet hennes løsnet. Jeg dyttet hardt til henne. Endelig kunne jeg puste... Jeg hadde overrumplet henne, hun våget ikke lenger nærme seg meg og ble stående urørlig på kanten av fortauets mens hun stirret på meg med de små, oppspærrede øynene sine. Nå var det hun som var på defensiven. Hun prøvde å smile, et forferdelig, teatralisk smil som passet dårlig med det harde blikket. Jeg la armene i kors. Da hun så at smilet ikke hadde noen virkning på meg, lot hun som om hun tørket bort en tåre. Hvordan kunne jeg, i min alder, bli skremt av dette gjenferdet og et øyeblikk tro at hun hadde styrke nok til å trekke meg ned? Tiden med politistasjoner var definitivt over.

De neste dagene sto hun ikke lenger på post foran huset, og hun har til nå ikke gitt livstegn fra seg. Den kvelden hadde jeg nok en gang stått og sett på henne fra vinduet. Hun virket ikke det minste berørt av slåsskampen. Hun gikk frem og tilbake langs midtrabatten. Frem og tilbake innenfor en relativt kort strekning, men med et hurtig og nesten militært ganglag. Rak i ryggen og med haken høyt hevet. Av og til snudde hun seg mot huset for å sjekke at hun hadde publikummet sitt med seg. Og så begynte hun å halte. I begynnelsen måtte hun øve på det, som på en teaterprøve. Etter hvert fant hun rytmen. Jeg så henne gå haltende bortover for så å forsvinne, men hun overdrev rollen som gammel marketenterske på jakt etter en armé på flukt.

For tre år siden, omtrent på samme tid som da den gamle kvinnen hadde angrepet meg, men nærmere juni eller juli, gikk jeg bortover Quai de la Tournelle. En lørdag ettermiddag i strålende sol. Jeg studerte bøkene i bodene til bokselgerne ved Seinen. Og plutselig falt øynene mine på tre bind som sto helt fremme og ble holdt sammen med en stor, rød gummistrikk. Jeg kjente et stikk i hjertet da jeg så det gule omslaget, navnet og tittelen med sorte bokstaver på første bind: *Dekkerindringer* av Fred Bouvière. Jeg tok av strikken. To andre bøker av Bouvière: *Psykoaktive stoffer og behandlingsmetoder* samt *Løgn og Bekjennelse*. Han hadde flere ganger referert til dem på møtene ved Denfert-Rochereau. Tre bøker som var umulig å oppdrive, og som han med en viss ironi kalte sine «ungdomsverk». Publiseringsdatoene fremkom nederst på omslaget sammen med navnet på utgiver: Au Sablier. Ja, Bouvière måtte virkelig ha vært ung på den tiden, knappe toogtyve eller treogtyve år.

Jeg kjøpte de tre bindene og oppdaget en dedikasjon på smussbladet av *Løgn og Bekjennelse*: «Til Geneviève Dalame, denne boken som jeg skrev under portforbudet da jeg var på hennes alder. Fred Bouvière.» De to andre var ikke dedisert, men, i likhet med den første, var navnet «Geneviève Dalame» samt en adresse: «4, Boulevard Jourdan», skrevet med blått blekk på tittelbladet. Ansiktet til den bleke, lyshårete jenta som alltid fulgte Bouvière som en skygge og tok plass på setet ved siden av ham i bilen etter møtene, gutten med haukeansiktet som med lav stemme fortalte meg: «Hun heter Geneviève Dalame», alt dette rant meg i minne. Jeg spurte bokselgeren hvor han hadde funnet bøkene. Han trakk på skuldrene: «Å, det var noen som skulle flytte...» Når jeg tenkte på hvordan Geneviève Dalame pleide å granske Bouvière med det blå blikket sitt og sluke hvert ord han sa, fant jeg det utenkelig at hun skulle ha kvittet seg med disse tre bøkene. Med mindre hun ville bryte tvert med en periode av livet sitt. Eller at hun var død. 4, Boulevard Jourdan. Det var like ved der jeg bodde den gangen jeg hadde et værelse på hotellet i Rue de la Voie-Verte. Men jeg trengte ikke sjekke. Jeg visste at bygningen ikke hadde eksistert de siste femten årene, og at Rue de la Voie-Verte hadde skiftet navn.

Jeg kom til å tenke på hvordan jeg en dag på den tiden skulle ta 21-bussen fra Porte de Gentilly, og hun var kommet ut av den lille bygningen, men jeg hadde ikke våget å gå bort til henne. Hun ventet på bussen, hun også, og vi sto begge alene på holdeplassen. Hun kjente meg ikke igjen, og det var ganske naturlig: på møtene hadde hun bare øyne for Bouvière

mens de andre medlemmene av gruppen bare var vage ansikter i den lysende glorien som omkranset ham.

Da bussen begynte å kjøre, var vi de eneste passasjerene, og jeg hadde tatt plass på setet overfor henne. Jeg husket godt navnet som haukeansiktet hadde hvisket til meg noen dager tidligere. Geneviève Dalame.

Hun fordypet seg i en bok beskyttet med glassinpapir, kanskje den som Bouvière hadde dedisert til henne, og som han hadde skrevet under portforbudet. Jeg slapp henne ikke med blikket. Jeg hadde lest, jeg vet ikke lenger hvor, at om du stirrer på noen, selv bakfra, vil de legge merke til deg. Med henne tok det lang tid. Hun kikket så vidt opp på meg da bussen kjørte langs Rue de la Glacière. «Jeg har sett deg på møtene til dr Bouvière,» sa jeg. Ved å nevne dette navnet, håpet jeg å oppnå litt velvilje fra hennes side, men hun så bare mistenksomt på meg. Jeg lette etter noe å si som kunne avvæpne henne. «Det er helt vilt,» sa jeg, «Dr. Bouvière har svar på alle livets spørsmål.» Og jeg anla en fordypet mine, som om bare det å si navnet Bouvière var tilstrekkelig for å kunne heve seg over denne verdens trivialiteter og bussen vi satt på. Det virket som hun ble beroliget. Vi hadde samme guru, vi delte de samme konvensjonene og de samme hemmelighetene. «Har du vært med lenge?» spurte hun. «Noen uker.» «Ønsker du en mer personlig kontakt med ham?» Hun hadde stilt spørsmålet med en viss arroganse, som om hun var eneste mulige bindeledd mellom Bouvière og massen av disipler. «Ikke med en gang,» sa jeg, «jeg foretrekker å vente litt...» Og stemmen min var så alvorlig at hun ikke lenger kunne betvile min oppriktighet. Hun smilte til meg, og jeg mente til og med å skjelne en viss ømhet i de store, blekblå øynene hennes. Men jeg gjorde meg ingen illusjoner. Det skyldtes utelukkende Bouvière.

Hun hadde på seg en herreklokke som sto i kontrast til det smale håndleddet. Den sorte skinnremmen var ikke godt nok strammet. Hun gjorde en altfor brå bevegelse da hun skulle stikke boken ned i vesken. Uret gled av og falt ned. Jeg bøyde meg for å plukke det opp. Det måtte være Bouvières gamle klokke, tenkte jeg. Hun hadde spurt om å få bruke den slik at hun alltid kunne ha på seg noe som tilhørte ham. Jeg ville hjelpe henne med å stramme skinnremmen rundt håndleddet, men den var definitivt altfor stor for henne. Det var da jeg la merke til et ferskt arr nederst på håndleddet rett over blodårene. Det var fremdeles rosa, en rad av små bobler. Først kjente jeg meg litt utilpass. Arret passet ikke med denne solfylte vinterdagen der jeg satt på bussen sammen med en lyshåret jente med blå øyne. Jeg var bare en enkel sjel med sans for lykken og franske hager. Mørke tanker trengte seg ofte på, men det var høyst ufrivillig. For henne var det kanskje på samme måte. Smilet og blikket hennes antydte en sorgløs tilværelse før bekjentskapet med dr. Bouvière. Det var antakelig han som

hadde fått henne til å miste livsgnisten. Hun var blitt klar over at jeg hadde sett arret og presset håndflaten godt ned på kneet for å skjule det. Jeg ville snakke med henne om helt ufarlige ting. Var hun fremdeles student, eller hadde hun allerede fått seg jobb? Hun forklarte at hun jobbet som kontordame for et selskap som het Opéra Intérim. Og plutselig snakket hun helt naturlig, og borte var den anstrengte og affekterte tonen hun hadde hatt da vi snakket om doktoren. Ja, jeg endte opp med å overbevise meg selv om at før han hadde krysset hennes vei, måtte hun ha vært en helt vanlig jente. Og jeg var lei for at jeg ikke hadde truffet henne på det tidspunktet.

Jeg spurte om hun hadde vært med på møtene lenge. Nesten et år. I begynnelsen hadde det vært vanskelig, hun forsto ikke så mye. Hun hadde ikke peiling på filosofi. Hun hadde sluttet skolen etter ungdomstrinnet. Hun følte at hun ikke var flink nok, og dette hadde resultert i en «personlig krise». Med disse siste ordene ville hun kanskje forklare meg hvorfor hun hadde et arr på håndleddet. Så hadde doktoren hjulpet henne med å overvinne denne mangelen på selvtillit. En smertefull prosess, men takket være ham hadde hun klart å komme seg ut av det. Hun var ham virkelig takknemlig for å ha hjulpet henne opp på et nivå som hun aldri ville ha maktet å nå alene. Hvor hadde hun truffet ham? Å, på en kafé. Hun spiste en sandwich der før hun skulle tilbake på kontoret. Han forberedte en av forelesningene han holdt på «Høyskolen». Da han fikk vite at hun skrev på maskin, hadde han spurt om hun kunne renskrive en tekst for ham. Jeg var på nippet til å fortelle at også jeg hadde møtt Bouvière på en kafé første gang. Men jeg var redd for å bringe opp et sårt tema. Hun visste kanskje om kvinnen med pelsforet regnkåpe, hun som sa: «Neste gang husker du patronene mine.» Og hva om det var denne kvinnen som var årsaken til arret på håndleddet? Eller kanskje bare Bouvière med sitt kjærlighetsliv som rent umiddelbart forekom meg høyst besynderlig...

Jeg ville vite hvilket stopp hun skulle av på. Petits-Champs – Danielle-Casanova. Jeg hadde billett til Gare du Luxembourg, men det spilte ingen rolle. Jeg hadde bestemt meg for å følge henne helt frem. Hun skulle til Opéra Intérim, men snart, fortalte hun, skulle hun slutte å arbeide der. Doktoren hadde lovet henne en «fulltidsjobb». Hun skulle renskrive forelesningene og artiklene hans, organisere møtene og sørge for innkalling og rundskriv til de ulike gruppene. Hun var glad for å få en ordentlig jobb som endelig ga livet hennes mening.

«Så du skal altså vie deg fullt og helt til doktoren?» Ordene glapp ut av meg, og jeg angret umiddelbart. Hun så rett på meg med en viss kulde i de blekblå øynene sine. Jeg ville dekke over bommertene med en bemerkning av mer generell karakter: «Du vet, slike

intellektuelle lederskikkelser vet ikke alltid hvilken makt de har over tilhengerne sine.» Blikket hennes mildnet. Det var som om hun ikke lenger la merke til meg og satt fortapt i sine egne tanker. «Tror du det?» spurte hun. Og spørsmålet vitnet om en slik grad av rådvillhet og troskyldighet at jeg ble helt rørt. En ordentlig jobb som endelig skulle gi livet mening... Ikke desto mindre hadde hun ønsket å gjøre slutt på det, dette livet, etter arret nederst på håndleddet å dømme... Jeg skulle ha ønsket at hun ville betro seg til meg. Et kort øyeblikk drømte jeg at ansiktet hennes nærmet seg mitt her på bussen, og at hun snakket lenge inn i øret på meg slik at ingen andre skulle høre det.

På nytt så hun mistroisk på meg. «Jeg er ikke enig med deg,» sa hun kort. «Jeg trenger en læremester...» Jeg nikket. Jeg hadde ikke noe svar å gi. Vi var nådd frem til Palais-Royal. Bussen passerte Ruc-Univers der jeg så ofte hadde sittet utenfor ved et av bordene sammen med min far. Han sa heller ikke noe, og vi skiltes uten å ha brutt stillheten. Tett trafikk. Bussen manøvrerte fremover i rykk og napp. Jeg burde ha benyttet anledningen til kjapt å stille noen spørsmål og få vite mer om denne jenta, Geneviève Dalame, men det så ut som om hun tenkte på noe som bekymret henne. Frem til Petits-Champs – Danielle-Casanova hadde vi ikke utvekslet et eneste ord. Og så gikk vi av bussen. På fortauet trykket hun meg distré i hånden, med den venstre, den med klokken og arret. «Vi sees på neste møte,» sa jeg. Men på møtene som fulgte, enset hun meg aldri. Hun gikk oppover Avenue de l'Opéra og jeg mistet henne fort av syne. På denne tiden var det altfor mange mennesker på fortauet.

I natt drømte jeg for første gang om en av de tristeste hendelsene i mitt liv. En ettermiddag da jeg var sytten, ringte min far til politiet for å bli kvitt meg, og politibilen sto og ventet på oss foran huset. Han hadde overlevert meg til den lokale politifullmektigen og sagt jeg var en «kjeltring». Jeg hadde forsøkt å glemme denne episoden, men i drømmen sist natt var det en detalj som hadde vært visket ut sammen med alt det andre, og som nå kom tilbake og rystet meg, førti år senere, som en tidsinnstilt bombe. Jeg sitter på en benk og venter innerst inne i politistasjonen uten noen anelse om hva de skal gjøre med meg. Av og til døser jeg av. Etter at klokken har passert midnatt, hører jeg jevnlig motordur og bildører som smeller. Politibetjenter dytter en broket gruppe mennesker inn i rommet, noen pent kledd, andre ser mer ut som uteliggere. En razzia. De må legitimere seg. Etter hvert forsvinner de inn i et rom som jeg bare ser den vidåpne døren av. Den siste som stiller seg opp foran mannen som skriver på maskin, er en svært ung kvinne, kastanjefarget hår, kledd i pelskåpe. Flere ganger tar politimannen feil av hvordan hun staver navnet sitt, og hun gjentar trett: JACQUELINE BEAUSERGENT.

Før hun går inn i rommet ved siden av, møtes blikkene våre.

Jeg undres om jeg ikke nettopp hadde fulgt H el ene Navachine til toget på Gare du Nord den natten jeg ble påkjørt. Glemselen fortærer til slutt hele brokker av livene v re, og noen ganger også enkelte ørsmå mellomsekvenser. Og på denne gamle filmrullen er det kommet muggsopp som gjør at tiden hopper, og som gir oss inntrykk av at to hendelser som fant sted med måneders mellomrom, inntraff på samme dag, og at de til og med var samtidige. Hvordan kan man etablere noen form for kronologi når man ser disse avkortete bildene passere revy i hukommelsen, bilder som overlapper hverandre i et eneste virvar, eller som midt i hukommelsens svarte hull avløser hverandre snart langsomt, snart støtvis? Det går rundt for meg til slutt.

Jeg tror faktisk at jeg kom gående fra Gare du Nord den kvelden. Hvorfor skulle jeg ellers sitte der så sent på en benk like ved La Tour Saint-Jacques, holdeplassen til nattbussene? Et par sto også og ventet på busstoppet. Mannen snakket til meg i en aggressiv tone. Han ville at jeg skulle bli med dem, han og kvinnen, til et hotell. Kvinnen sa ingenting og virket brydd. Den andre tok meg i armen og prøvde   dra meg bortover. Han dyttet meg mot henne. «Hun er fin, hva...? Og ennå har du har ikke sett alt ...» Jeg prøvde   rive meg l s, men han var virkelig innp sliten. Hver gang tok han meg i armen på nytt. Kvinnen smilte h nlig. Han m tte være full, og han stakk hodet helt opp i ansiktet mitt når han snakket til meg. Han luktet ikke av alkohol, men av en merkelig eau de toilette, *Aqua di selva*. Jeg dyttet ham kraftig med underarmen. Han så m pende på meg, tydelig skuffet.

Jeg gikk inn Rue de la Coutellerie, en liten, folketom gate som går diagonalt rett ved H tel de Ville. I årene som fulgte – og faktisk senest i dag – vendte jeg stadig tilbake til denne gaten for   prøve   forstå det ubehaget den hadde fremkalt i meg den første gangen. Ubegaget er der fremdeles. Eller snarere en følelse av   smette inn i en parallell verden utenfor tiden. Det holder at jeg går bortover denne gaten, så merker jeg at fortiden er borte for alltid, men uten at jeg helt vet hvilken nåtid jeg lever i. Det er en beskjeden veistump som bilene raser igjennom om natten. En bortglemt gate som ingen noensinne har tatt notis av. Den kvelden hadde jeg lagt merke til et rødt lys på venstre fortau. Stedet het Les Calanques. Jeg gikk inn. Lyset falt fra en papirlykt i taket. Fire personer satt og spilte kort ved et av bordene. En m rkh ret mann med bart reiste seg og kom mot meg. «Middag? Det er i andre etasje.» Jeg fulgte ham opp trappen. Også her var det bare ett bord som var opptatt, igjen av fire personer, to kvinner og to menn – like ved vindusveggen. Han pekte mot første bord til venstre ved trappe pningen. De andre tok ingen notis av meg. De snakket lavt sammen, en

hvisking stadig avbrutt av latter. Det lå åpnete presanger på bordet, som om de feiret en bursdag eller julaften. Menyen på den røde duken. Jeg leste: Waterzoï med fisk. De andre rettene sto skrevet med ørsmå bokstaver som jeg ikke klarte å tyde i det skarpe, nesten hvite lyset. Ved det andre bordet brøt de ut i latter.

WATERZOÏ MED FISK. Jeg lurte på hvem det kunne være som frekventerte dette stedet. Medlemmer av et brødresamfunn som med lav stemme videreformidlet adressen til hverandre, eller – siden tiden sto stille i denne gaten – mennesker som hadde forvillet seg hit og som samlet seg rundt et bord for all fremtid? Jeg skjønnte ikke lenger helt hvorfor jeg hadde endt opp her. Uroen jeg følte, skyldtes antakelig at Hélène Navachine var reist. Dessuten var det søndag kveld, og søndagskvelder etterlater seg pussige minner som små, tomme parenteser i livene våre. Du måtte tilbake til skolen eller kasernen. Du sto og ventet på en stasjon du ikke lenger husker navnet på. Litt senere sov du dårlig under de blå nattlampene på en sovesal. Og nå satt jeg ved et bord dekket med rød duk på Les Calanques, og på menyen sto det waterzoï med fisk. Borte ved vinduet brøt de ut i latter. Den ene av de to mennene hadde på seg en svart astrakanlue. Brillene og det smale, franske ansiktet dannet en skarp kontrast til dette hodeplagget tilhørende russiske eller polske lansesoldater. En chapska. Ja, chapska het det. Og han bøyde seg for å kysse den blonde borddamen sin på skulderen, men hun lot ham ikke få lov. Og de andre lo. Med min beste vilje var det umulig for meg å le med dem. Hvis jeg hadde gått bort til bordet deres, tror jeg ikke de ville ha sett meg, og om jeg hadde snakket til dem, ville de ikke en gang ha hørt stemmen min. Jeg forsøkte å klamre meg til konkrete detaljer. Les Calanques, 4, Rue de la Coutellerie. Uroen skyldtes kanskje gatens topografiske beliggenhet. Den munnet ut i det store bygningskomplekset til politihovedkvarteret ved Seinen. Det var ikke lys i noen av vinduene på disse bygningene. Jeg ble sittende ved bordet, for å utsette øyeblikket da jeg igjen ville være alene i dette strøket. Selv ikke tanken på lysene på Place du Châtelet beroliget meg. Heller ikke Saint-Germain – l’Auxerrois lenger borte, som man måtte gå via de øde gatene langsmed Seinen for å komme til. Mannen hadde tatt av seg chapskaen og tørket pannen. Ingen kom for å ta bestillingen min. Jeg hadde uansett ikke klart å svelge en eneste matbit. En waterzoï med fisk på en restaurant ved navn Les Calanques... Det var noe illevarslende over denne kombinasjonen. Jeg ble mindre og mindre sikker på at jeg ville klare å overvinne angsten for søndagskvelder.

*

Utenfor, lurte jeg på om jeg ikke igjen skulle vente på nattbussen. Men jeg ble grepet av panikk ved tanken på å dra alene tilbake til hotellværelset. Området rundt Porte d'Orléans forekom meg plutselig lugubert, kanskje fordi det minnet meg om en nær fortid: silhuetten av min far som fjernet seg i retning av Montrouge som om han skulle møte eksekusjonspelotongen, og alle våre feilslåtte møter på Zeyer, Rotonde, og Terminus der ute i periferien... Det var på denne tiden av døgnet at jeg virkelig hadde trengt selskap av Hélène Navachine. Sammen med henne ville det ha føltes trygt å dra tilbake til værelset mitt, og vi kunne til og med ha gått dit til fots gjennom søndagskveldens døde gater. Vi skulle ha ledd enda høyere enn mannen med chapska og selskapet hans på Les Calanques nå nettopp.

For å manne meg opp, sa jeg til meg selv at ikke alt var like dystert i området rundt Porte d'Orléans. Om sommeren satt den store bronseløven der under løvverket, og hver gang jeg så den i det fjerne, hadde konturene av den som avtegnet seg mot horisonten, en beroligende virkning på meg. Den våket over fortiden, men også over fremtiden. Denne natten skulle løven være mitt landemerke. Jeg stolte på denne vaktposten.

Jeg satte opp farten bort til Saint-Germain – l'Auxerrois. Da jeg nådde søylegangene i Rue de Rivoli, var det som om jeg brått var blitt vekket. Les Calanques... Typen med chapska som prøvde å kysse den blonde kvinnen... Der jeg gikk langsmed søylegangene, hadde jeg følelsen av å være ute i det fri igjen. Til venstre, Louvre og snart min barndoms Tuileries-hage. Etter hvert som jeg nærmet meg La Concorde, skulle jeg forsøke å gjette hva som lå på andre siden av gjerdet, i mørket: det første bassenget, utendørsteateret, karusellen, det andre bassenget... Bare noen skritt til så kunne jeg puste inn den friske sjøluften. Rett frem. Og i enden, løven, standhaftig på vakt, midt i krysset... Denne natten var byen enda mer hemmelighetsfull enn vanlig. Og jeg hadde aldri tidligere følt en så dyp stillhet rundt meg. Ikke en eneste bil. Snart skulle jeg gå over Place de la Concorde uten å bry meg om røde og grønne lys, slik man krysser en prairie. Ja, på nytt befant jeg meg i en drøm, men en mye fredeligere drøm enn den på Les Calanques for litt siden. Bilen skjøt frem idet jeg nådde Place des Pyramides, og da jeg kjente smerten i benet, tenkte jeg at jeg var nær ved å våkne.

3 Kommentar til oversettelsen

I denne delen vil jeg først redegjøre for skopos-teorien som er mitt teoretiske utgangspunkt for oversettelsen av *Accident nocturne*. Som nevnt innledningsvis er stil og stemning konstituerende for hele Modianos forfatterskap. Jeg kommer derfor til å gå nærmere inn på stil som generelt begrep og i forbindelse med Modiano spesielt før jeg avslutningsvis behandler mer konkrete utfordringer relatert til oversettelsen.

3.1. Skopos

Oversettelsesteori har tradisjonelt vært preget av dikotomier med steile fronter mellom motstridende verdisyn: bokstavtro eller *fri* oversettelse, form eller innhold, fremmedgjøring eller hjemliggjøring. En slik kategorisk tilnærming til oversettelse kan være vanskelig å forholde seg til. Hans Vermeers skopos-teori gir mulighet til å se bort fra et tradisjonelt enten-eller standpunkt og heller fokusere på formålet med oversettelsen, tekstens *skopos*. Skopos-teorien er en overordnet teori som i stedet for å forfekte enkeltstrategier som de eneste riktige i enhver situasjon, legger vekt på at oversetteren foretar et bevisst strategivalg avhengig av hva man ønsker å oppnå med målteksten:

What the skopos states is that one must translate, consciously and consistently, in accordance with some principle respecting the target text. The theory does not state what the principle is: this must be decided separately in each specific case. [...] The important point is that a given source text does not have one correct or best translation only. (Vermeer 2012:198)

En slik tilnærming til oversettelse gir ingen oppskrift på hvordan oppgaven skal løses i praksis, men den bidrar til en nødvendig bevisstgjøring og kan fungere som en korrigerende rettesnor for arbeidet.

Formålet med en oversettelse presiseres gjerne av oppdragsgiver, eller det bestemmes av oversetter og oppdragsgiver i fellesskap. I denne oppgaven har jeg som oversetter selv kunnet definere *skopos*. Karakteristisk for Modianos tekster er et relativt klart og enkelt språk, både hva angår syntaks og leksikale valg. Man skulle derfor tro at romanene hans burde være forholdsvis ukompliserte å oversette til norsk. Men en oversettelse krever mer enn bare å gi ordene og setningene i utgangsteksten en norsk språkdrakt. I Modianos tilfelle er *hvordan* de er skrevet, konstituerende for romanene. Selve handlingsforløpet er kanskje

ikke det mest sentrale i *Accident nocturne*. Oversettelsen må også formidle stemningen i romanen og forsøksvis den estetiske opplevelsen teksten hans er opphav til. Det er følgelig Modianos særegne stil som må formidles på norsk, en stil som kjennetegnes av en særlig flyt i språket, av rytme og musikalitet, og som åpner opp for den helt spesielle stemningen han etter hvert er blitt så kjent for. Denne litt drømmeaktige atmosfæren av noe urovekkende og truende som man aldri helt får tak på, skapes blant annet gjennom motstridende utsagn som kan virke forvirrende på leseren, gjennom bruken av personer som fremstår som tvetydige, et fokus på mysterier og ikke minst gjennom taushet, det usagte, alt det leseren aldri får noen forklaring på. Min overordnede målsetting, eller *skopos*, med denne oversettelsen er derfor å tilstrebe å gi leseren av målteksten en fornemmelse av Modianos estetikk. Dette er ingen lett oppgave, og skopos-teorien gir ingen føringer for hvordan den skal løses i praksis. Nevnte målsetting har imidlertid vært styrende for de ulike valg jeg har måttet foreta i oversettelsen og således vært normgivende for arbeidet.

Enkelte kritikere har anført at skopos-teorien ikke er egnet for oversettelse av litterære tekster. Eksempelvis fremholder Zhu at slike tekster verken har, eller skal ha, noe formål (Zhu 2004). Selv om litteratur, i likhet med andre kunstformer, ikke trenger å forsvare sin eksistensberettigelse ut fra et nytteverdi-prinsipp, er ikke dette ensbetydende med at forfatteren ikke har en intensjon med det hun skriver. Selv *l'art pour l'art*-bevegelsen kan sies å ha hatt et formål, nemlig å skape en kunst som bare eksisterer for sin egen del (Vermeer 2012:195). Jeg vil derfor hevde at skopos-teorien er spesielt godt egnet for litterær oversettelse fordi den gir anledning til å fokusere nettopp på kunsten i litteraturen: tekstens stil og estetikk.

3.2. Stil og oversettelse

Jeg har så langt brukt ordet stil som om dette var en presis betegnelse. De fleste har en slags intuitiv forståelse av hva stil betyr, men det er like fullt et svevende og flertydig begrep. I følge Litteraturvitenskapelig leksikon er stil en «samlebetegnelse for den språklige uttrykksformen i en litterær tekst eller sakprosaetekst, de særtrekk som språket og strukturen i en tekst har» (Lothe 2007:215). Stil kan være knyttet til en bestemt epoke, en litterær sjanger, et geografisk område eller en enkelt forfatter. I denne oppgaven vil jeg fokusere på sistnevnte og bruke stil som betegnelse for Modianos skriftlige uttrykksform.

Betydningen av stil har lange røtter innen oversettelsesteori. Hieronymus viste både til Cicero og Horats som støtte for at oversettelsen måtte «conserve the greater beauty and elegance» (2012:24). På 1600-tallet skriver d’Ablancourt i sitt forord til Lucian: «It was therefore necessary to change all that, in order to make something pleasing; otherwise it would not be Lucian» (2012:35). Schleiermacher viser til at jo mer

the author’s own particular way of seeing and drawing connections has determined the character of the work, and the more it is organized according to principles that he himself has either freely chosen or that are designed to call forth a particular impression, the more [...] the translator must bring different powers and skills to his work and be familiar with his writer... (2012:44)

Alle disse sitatene viser at oversettere helt fra tidlige tider ikke bare har vært opptatt av tekstens innhold, men også av hvordan teksten har vært skrevet. Men en nærmere definisjon av dette *hvordan* har vist seg vanskelig, og i oversettelsesteori har det nærmest blitt betraktet som noe selvforklarende, noe som oversetteren gjør intuitivt.

Stil har opp gjennom årene blitt betraktet på ulike måter, herunder som pynt eller forskjønnelse av teksten, eller som et uttrykk for tekstens eller forfatterens *ånd*. Buffons klassiske «le style est l’homme même» fra innsettelsestalen i l’Académie française i 1753 er talende i så måte (Buffon 1753). Tross ulike forståelser har det vært et gjennomgående trekk at stil vurderes som resultatet av bevisste eller ubevisste valg (Boase-Beier 2010:52-53). Tekstens mening lar seg ikke utlede av ordenes denotative betydning alene. Ulike stilistiske virkemidler som metaforer, gjentakelser og ellipser bidrar til en form for underliggende mening som gir rom for ulike tolkningsmuligheter. *Hva* som uttrykkes i en tekst vil variere ut fra *hvordan* det uttrykkes. Det er viktig at slike implikaturer i teksten blir bevart i oversettelsen slik at også målteksten kan engasjere leseren på tilnærmet samme måte. Som Boase-Beier påpeker, er det særlig i tilfeller der utgangsteksten er tvetydig at oversettelser tenderer mot forenklinger (2010:78). Berman er inne på det samme: «explication aims to render ‘clear’ what does not wish to be clear in the original. The movement from polysemy to monosemy is a mode of clarification.» (Berman 2012:245) For den litterære oversetteren gjelder det å videreformidle slike tvetydigheter, ikke forklare dem eller begrense leserens mulighet for ulike lesninger av teksten. Stilen i et verk kan ha en poetisk effekt som kaller på ulike reaksjoner, følelser og sinnstilstander hos leseren. Effekten vil variere fra leser til leser, men det er viktig at oversetteren er oppmerksom på og klarer å identifisere særtrekkene ved en tekst slik at også leseren av målteksten gis mulighet til slike opplevelser. Boase-Beier fremholder at litterær oversettelse dypest sett handler om å oversette stil: «because style

conveys attitude and not just information, because style is the expression of mind, and literature is a reflection of mind.» (2010:112)

3.3. Modianos stil og særtrekk

I sin presentasjonstale under Nobelprisseremonien i 2014 viste Jesper Svenbro fra Svenska Akademien til «...the meditative legato we now associate with his [Modiano's] novels» (Svenbro 2014). Meditativ legato er et godt utgangspunkt for å beskrive Modianos særegne uttrykksform slik den fremkommer i *Accident nocturne*. Uttrykket gir umiddelbare assosiasjoner til stillhet og musikalitet som er to grunnleggende elementer i Modianos forfatterskap. Jeg vil i det følgende se nærmere på enkelte særtrekk som det har vært viktig å ivareta i oversettelsen.

I *Accident nocturne* er det historien til en ung gutt vi møter, fortalt mange år senere av den eldre mannen han nå er blitt. Det er en nøktern og lakonisk fortellerstemme. Selv når han beskriver «l'un des épisodes les plus tristes de ma vie» (2003:92), er ordbruken lavmælt og knapp. I stedet for å utbrodere hendelsen, er det gjennom tausheten, det usagte, at smerten og sårheten kommer til uttrykk. Ellipser er blitt et kjennemerke ved Modianos skrivestil. Cosnard viser til «une écriture de plus en plus dépouillée, pudique, misant sur l'ellipse pour susciter l'émotion» (2010:8). Christelle Reggiani trekker linjene til Roland Barthes formulering «écriture blanche» (2015:148). Selv sier Modiano: «Peut-être en ne disant rien, on suggère plus. Enfin...» (Cosnard 2010:184). Det er denne antydningens og hentydningens kunst som bidrar til å engasjere leseren og skaper rom for ulike tolkninger. Leserens blir aldri fortalt den hele og fulle historien, men får bare fragmentariske biter som det blir opp til den enkelte å utlede sammenhengen imellom. Modiano oppsummerer det slik i sitt Nobelforedrag:

...il est nécessaire que le romancier ne force jamais son lecteur – au sens où l'on dit d'un chanteur qu'il force sa voix – mais l'entraîne imperceptiblement et lui laisse une marge suffisante pour que le livre l'imprègne peu à peu, et cela par un art qui ressemble à l'acupuncture où il suffit de piquer l'aiguille à un endroit très précis et le flux se propage dans le système nerveux. (Modiano 2014a)

Ovennevnte sitat leder an til den særskilte stemningen i Modianos romaner, der det litt dystre, urovekkende og mystiske hele tiden vaker i overflaten. Igjen er det alt vi ikke vet, som skaper undring og setter fantasien i sving: Hvem er egentlig denne Bouvière, hva skjedde med Héléne Navachine, og hvorfor blir fortelleren angrepet av en eldre kvinne? Vi får ikke noe

svar. Ser vi på ordbruken, er det enkelte semantiske grupperinger som skiller seg ut. For det første ord som kan relateres til natt og mørke: «nocturne, nuit, soir, ombre, rêve, réveiller, torpeur, brouillard.» Videre er mange ord relatert til politi og forbrytelser: «police, rafle, menottes, s'enfuir, escrocs, panier à salade, coupable, louche». Det er også en gruppering rundt det mystiske eller uhyggelige: «mystère, monde parallèle, confrérie, secret, angoisse, étouffer, me rassurer, intriguer, tête de mort». Ordene treffer oss som små nålestikk¹ og samlet trenger de inn og gjør sin virkning.

Når det gjelder ordbruken, kommer man heller ikke utenom de mange stedsnavn. Fortelleren understreker det selv: «J'attache sans doute une trop grande importance à la topographie.» (2003:50) Hovedpersonen vandrer gatelangs i Paris, og de ulike områdene påvirker sinnstilstanden hans. Det har betydning på hvilken side av Seinen han befinner seg: «chaque fois que je quittais les quartiers de la rive gauche, j'étais heureux.» (2003:50) I likhet med Modiano vokste fortelleren opp på Rive gauche, og det er herfra han ønsker å komme vekk. I enkelte gater, som la Coutellerie, føler han alltid på et visst ubehag (2003: 94-95). Han beskriver hvordan møtene med faren gradvis forskyves fra sentrum (Etoile) mot periferien (Porte d'Orléans) som en fysisk parallell til hvordan kontakten dem imellom gradvis svinner hen og opphører idet faren beveger seg utover bygrensen. Adresser og stedsnavn hos Modiano har derfor en funksjon som langt overskrider Roland Barthes' «virkelighetseffekt» og kan ikke avskrives som ren tids- og lokalkoloritt.

Accident nocturne er melodios i uttrykksformen. Det er en glidende bevegelse i teksten, en flyt som gjør nevnte legato til et svært dekkende bilde. Modiano er, som Cosnard påpeker, svært omhyggelig i sitt ordvalg både hva angår klang og konnotasjoner. Cosnard fremhever at rytmen og klangen i Modianos setninger delvis springer ut fra et ønske om å bruke et språk som er så klart og enkelt som mulig, men at han også bærer i seg poetene som preget ham i ungdomsårene: Nerval, Verlaine, Rimbaud, Apollinaire... (Cosnard 2010:158). Poesien kommer tydelig frem i setninger som: «C'est que j'arrive à l'âge où la vie se referme peu à peu sur elle-même.» (2003:37)

Den glidende bevegelsen i teksten springer også ut fra hyppig bruk av fri, direkte diskurs der leseren følger fortellerens indre tanker: «Lorsque j'aurais la force de me retourner du côté de l'autre lit où elle était allongée, je tendrais le bras et j'appuierais ma main sur son épaule pour la réveiller. Elle devait toujours être enveloppée dans son manteau de fourrure.» (2003:19) Fortellingen drives frem tilsynelatende spontant, uten noen fast kronologisk eller

¹ Jamfør åpningen av romanen *Pour que tu ne te perdes pas dans le quartier*: «Presque rien. Comme une piqûre d'insecte qui vous semble d'abord très légère.» (Modiano 2014b:11)

logisk struktur. I stedet forbindes passasjene gjennom assosiasjoner – gjerne frembrakt av dufter og steder – der det ene fører med seg det andre. Det er tankenes assosiative, og tidvis ulogiske forløp som uttrykkes. I tankene kan enorme avstander i tid og rom tilbakelegges på et øyeblikk, og man kan hoppe mellom ulike tema uten at det virker merkelig.

I Modianos forfatterskap ser vi en konstant spenning mellom ulike motsetningspar. Han er tydelig og presis, men samtidig unnvikende og diffus. I *Accident nocturne* kommer dette til uttrykk fra første setning: «Tard dans la nuit, à une date lointaine où j'étais sur le point d'atteindre l'âge de la majorité, je traversais la place des Pyramides vers la Concorde» (2003:9). Vi får vite nøyaktig geografiske posisjon og at fortelleren snart er tjueen år i samme åndedrag som en heller svevende tidsangivelse: «à une date lointaine». Vi får en liste over fortellerens falske identiteter, men kjenner ikke hans virkelige navn. Det veksler mellom fravær og nærvær, fortid og nåtid, glemsel og erindring, hva som fortelles og hva som holdes skjult, klart og uklart, drøm og virkelighet. Modiano spiller på spenningen mellom motsetningene. Heller enn å skape en klar polarisering mellom dem, oppnår han gjennom denne konstante bevegelsen mellom to ytterpunkter, en tvetydighet. Tvetydigheten er en av grunnpilarene i den modianeske stemningen. Den inviterer leseren til å engasjere seg, og den åpner opp for ulike tolkningsmuligheter.

For oversettelsen av Modiano er det viktig å kjenne til særtrekkene ved hans litterære uttrykksform, hans stil. Det er stilen som skaper stemningen, det er stilen som berører leseren. Følgelig er det stilen som må komme til uttrykk i oversettelsen. Det er med dette som utgangspunkt at jeg i det følgende vil kommentere enkelte konkrete utfordringer i forbindelse med oversettelsen.

3.4. Utfordringer knyttet til oversettelsen

3.4.1 Tittel

Accident nocturne kunne selvsagt vært direkte oversatt til *Nattens ulykke* eller *Nattlig ulykke*. Når vi vet hvor stor betydning Modiano tillegger klang og rytme, blir imidlertid begge disse forslagene nokså prosaiske. Sammenstillingen synes også for konkret og tydelig i forhold til Modianos litt drømmeaktige univers som nettopp spiller på kontrastene mellom det krystallklare og det mer vage. Et annet element er at *ulykke* på norsk har en entydig negativ konnotasjon. Fortellerstemmen mener derimot at bilulykken var noe positivt, at det markerte et vendepunkt i livet hans og reddet ham. *Accident* på fransk har i større grad enn på norsk et

element av det uforutsette og tilfeldige i seg, som i uttrykket *par accident*. Spørsmålet fortelleren i romanen stiller seg, er nettopp om denne hendelsen virkelig var helt tilfeldig.

Det viktigste elementet i tittelen er henvisningen til *natt* eller noe *nattlig*. Som vi har sett tidligere, er dette et tema som går igjen i hele romanen, og det er av betydning for å etablere den særegne stemningen. Ulykken skjer om natten, fortelleren liker å vandre gatelangs nattetid fordi det gir ham følelsen av å «vivre une seconde vie» (2003:40), og han beskriver et liv i en slags søvngjengerlignende tilstand inntil bilen treffer ham, han kjenner smerten i leggen og tenker at «j'allais me réveiller» (2003:100).

Ser man forfatterskapet under ett, er det også påfallende at mange av romantitlene kommuniserer med hverandre, enten i gjentakelse av ordbruk eller i rytme: *La Ronde de nuit* (1969) og *L'Herbe des nuits* (2012) med *Accident nocturne* (2003) som gjentakelse av det nattlige tema; *Quartier perdu* (1985) og *Dans le café de la jeunesse perdue* (2007) som igjen kan relateres både til *Pour que tu ne perdes pas dans le quartier* (2014) og *Une jeunesse* (1981); og likeledes hundemetaforen i *Chien de printemps* (1993) og *Un pedigree* (2005). På samme måte som enkelte ord og navn går igjen i de ulike romanene, ser vi også en gjenbruk av ord i romanenes titler.

Jeg vurderte lenge tittelen *Nokturne*. I følge Det Norske Akademis ordbok kan ordet vise til et musikkstykke av «romantisk, drømmende karakter» men det kan også brukes – fortrinnsvis som tittel – på dikt eller maleri «som gjengir (elegisk) nattstemning eller aftenstemning». En slik tittel ville dermed være dekkende både for bokens innhold, stil og stemning, og kunne vekke assosiasjoner og forventninger nettopp mot det melodiose aspektet i Modianos roman samtidig som deler av originaltittelen ble opprettholdt. *Nokturne* er imidlertid lite brukt på norsk, og det er usikkert om tittelen ville høste forståelse utover Chopin-elskere og Obstfelder-kjennere. En tittel som trenger forklaring, har en iboende svakhet. Valget endte derfor på *Nattens vendepunkt*. Tittelen er kanskje mindre melodios og enigmatisk, men dekkende for romanens innhold, og båndene til originaltittelen er opprettholdt gjennom ordet *nattens*. Klangen og rytmen blir bedre enn i en direkte oversettelse som *Nattens ulykke*. Dertil kommer at *vendepunkt* er mer abstrakt enn ordet *ulykke*. Konstellasjonen av det presise *nattens* og det mer abstrakte *vendepunkt* gir tittelen et anstrøk av de iboende kontrastene vi finner i Modianos roman. Selv om ordet *vendepunkt* ikke direkte betegner en ulykke eller hendelse, kan det vise både til den konkrete ulykken, det vil si et fysisk vendepunkt, og til det tilfeldige møtet med en ukjent kvinne, fortellerens følelsesmessige vendepunkt.

3.4.2 Minimalisme

Alt kan oversettes, skriver Roman Jakobson i essayet «On linguistic aspects of translation» (2012). Selv om en tekst ikke lar seg oversette bokstavelig, vil det være mulig å gjengi budskapet bare man har tilstrekkelig antall tegn til rådighet.² Med Modiano har man ikke det. Stilen er så økonomisk og minimalistisk at hvert ord blir viktig og meningsbærende. Som oversetter kan det være lett å gå i flere av fellene som Antoine Berman fremsetter i sitt essay «Translation and the trial of the foreign» (Berman 2012:240-253). Enhver oversettelse tenderer mot å bli lengre enn originalen, hevder Berman. En slik ekspansjon tilfører ikke teksten noe, men medfører en forringelse av kvaliteten. Ofte kan en slik ekspansjon skyldes et ønske om å tydeliggjøre en tekst som føles mangelfull og uklar. En slik tydeliggjøring vil innebære en tolkning, og dermed en fare for at teksten begrenses og at oversettelsen mister originalens flertydighet.

I Modianos tilfelle kan ofte en helt nøyaktig oversettelse til norsk bli for omstendelig. Et eksempel på dette er setningen «Dans le hall d'entrée, je m'apprêtais à sortir par la porte vitrée dont l'un des battants était ouvert...» (2003:26) som jeg har forenklet til: «I vestibylen skulle jeg til å gå ut gjennom en av de åpne glassdørene...» nettopp for å unngå en mer omstendelig forklaring på norsk. Jeg mister nyansen om at det er snakk om flere mulige dører, men at det bare var én av dem som står åpen. Et eventuelt tap mener jeg likevel oppveies av bedre flyt. Et annet eksempel er situasjonen der fortelleren har fått overrakt en konvolutt med penger etter oppholdet på Mirabeau, og uttaler: «Sans le moindre mot, la moindre explication.» (2003:29) Jeg har valgt løsningen «Ingen beskjed, ingen forklaring.» Oversettelsen blir kortere enn originalen, men jeg mener den blir mer virkningsfull og passer bedre med romanens overordnede stil enn en variant som «uten den minste beskjed, den minste forklaring.» Her gjelder det å være varsom. Fortelleren (og Modiano) har sansen for detaljer (2003:55), og det er nettopp de små, konkrete detaljene som han klamrer seg til når angsten holder på å overmanne ham (2003:62). De, tilsynelatende, uanselige detaljene er nettopp et av særtrekkene ved *Accident nocturne*. De får til tider mer oppmerksomhet enn større og viktigere begivenheter og har en viktig funksjon. De reflekterer ofte det Freud kaller dekkerindringer, at et ubetydelig minne trer inn og dekker over et annet og emosjonelt mer betydningsfullt minne, noe fortelleren selv alluderer til ved flere anledninger (2003:36, 81).

² Jakobson bygger på Saussure tegnteori, der et tegns betydning alltid kan forklares ved hjelp av et tilstrekkelig antall andre tegn. For Jakobson er således oversetterens oppgave å videreformidle meningen i en utgangstekst med andre tegn i målteksten. Han tar imidlertid et viktig forbehold for poesi som han mener er uoversettelig per definisjon.

Igjen er det hentydningenes kunst Modiano praktiserer der han, som tidligere nevnt, «en ne disant rien, suggère plus».

Den minimalistiske stilen gjør det desto viktigere at ordene i oversettelsen har de rette konnotasjoner. Følgende eksempel er hentet fra sykehuset der fortelleren blir vist et bilde og den høye mørke spør om han kjenner personen: «Il répétait sans cesse la question avec *la voix métallique de l'horloge parlante.*» (2003:17, min utheving). På norsk kunne siste del oversettes som følger: *med den metalliske stemmen til Frøken Ur*. Frøken Ur hadde kanskje en metallisk stemme, men en lys kvinnestemme rimer likevel dårlig med det litt truende bildet fortelleren prøver å etablere av denne mannen. Også ordet *telefonuret* ville gi feile assosiasjoner hos en norsk leser. Mens telefonuret i Frankrike hadde mannsstemme frem til 1991, ble stemmen i Norge utelukkende lest inn av kvinner, hvorav tilnavnet Frøken Ur. Jeg har derfor valgt å fokusere på det metalliske bildet og oversatt passasjen til: «med en metallisk stemme, som avspillingen av et gammelt lydbåndopptak.» (5) Som en ekstra bonus kan denne oversettelsen peke tilbake på romanen *Villa Triste* der telefonbeskjedene fra en viss Henri Kustiker vekker dyp uro hos hovedpersonen: «on aurait cru parfois qu'il s'agissait d'un vieil enregistrement» (Modiano 1975:177).

I noen tilfeller har jeg valgt å legge til et forklarende element for å lette forståelsen for norske lesere. Eksempelvis har *Madeleine* fått tillegget *–kirken*, og *les bouquinistes* er blitt til *bokselgerne ved Seinen*. Dette er mindre tilføyelser, og de ødelegger verken flyt eller rytme i teksten. Med tanke på de mange kulturelle referansene som finnes i *Accident nocturne*, ser jeg heller ingen fare for at dette medfører for stor grad av *hjemliggjøring* av teksten. Nærmere behandling krever kanskje det forklarende tillegget i romanens første setning: «j' étais sur le point d'atteindre l'âge de la majorité». Jeg har valgt løsningen «like før jeg fylte en og tyve og ble myndig». Det er viktig for sammenhengen i historien å vite at fortelleren var mindreårig på denne tiden. Det forklarer eksempelvis hvorfor han oppgir ulike fiktive identiteter til hotellene han tar inn på sammen med Hélène Navachine. På den tiden boken omhandler og frem til 1974 var myndighetsalderen 21 år i Frankrike. Jeg har valgt å spesifisere dette siden det ikke er noe en norsk leser nødvendigvis vil være oppmerksom på. I nevnte eksempler skyldes forklaringene norske og franske leseres ulike referanserammer. De er ikke forsøk på å klargjøre bevisste tvetydigheter i kildeteksten som nevnt under punkt 3.2.

3.4.3 Muntlige trekk

Accident nocturne har klare muntlige trekk. Som tidligere nevnt, anvendes ofte en fri, direkte diskurs som gir språket en naturlighet og skaper illusjon av at fortelleren tenker og skriver ned tankene sine på samme tid. En muntlig stil krever et enkelt språk. I tillegg til vokabularet kan enkelte småord og spørsmål fungere som muntlige markører i et skriftlig medium. Påfallende mange setninger innledes for eksempel av konjunksjonene *et* og *mais*: «J'étais tombé sur le trottoir. **Mais** j'ai réussi à me relever.» (2003:9, min utheving) I følgende eksempel ser vi hvordan fortelleren i tillegg til konjunksjonen *et* korrigerer seg selv: «Le plafond blanc et la fenêtre, en face de moi. **Ou plutôt** une baie vitrée à laquelle oscillait une branche d'arbre. **Et** le ciel bleu derrière la vitre...» (2003:19, mine uthevninger). En slik presisering forsterker leserens inntrykk av spontanitet og direkte tilgang til fortellerens tanker. Tilsvarende finner vi en rekke eksempler på at fortelleren bekrefter egne antakelser og utsagn: «Une chapska. **Oui**, cela s'appelait une chapska» (2003:9, min utheving); han diskuterer med seg selv og undres: «Avais-je rêvé?» (2003:37); vi får fortellerens subjektive vurderinger: «C'était elle, **sans doute**, qui leur avait donné des instructions.» (2003:24, min utheving) Slike muntlige markører forsterkes av tempusbruken og fraværet av *passé simple*. *Passé simple* signaliserer en skriftlig språkform og virker, som Helland presiserer, objektiverende (2008:107) mens det nettopp er den subjektive umiddelbarheten Modiano illuderer i *Accident nocturne*.

Disse muntlige markørene er viktige å være oppmerksom på i oversettelsen. De kan fort bli oversett, eller feilaktig bli betraktet som overflødige fyllord som med fordel kan utelates. Gamle skoleregler om aldri å starte en setning etter punktum med konjunksjonene *og* eller *men* befester gjerne en slik oppfatning. Her dreier det seg imidlertid om stilistiske virkemidler som må videreføres til oversettelsen ettersom de utgjør en viktig bestanddel i Modianos estetikk. Følgelig finnes det mange setninger i oversettelsen som innledes av konjunksjonene *og* / *men*.

3.4.4 Steds- og egennavn

Vi så innledningsvis hvor stor betydning Modiano tillegger topografien i sine romaner, og hvordan et område, en gate, en jernbanestasjon kan fremkalle minner og assosiasjoner som driver frem handlingen. Ulike steder kan også fremkalle ulike følelser og sinnsstemninger. Paris er således en integrert og meningsbærende del av *Accident nocturne*, og konkrete

stedsreferanser fremkommer allerede i første setning. For en norsk leser som er ukjent med Paris, kan alle stedsreferansene virke fremmedgjørende – ikke minst fordi det er så mange av dem at de umulig kan ignoreres. Med termene *domestication* og *foreignization* trekker Lawrence Venuti linjene tilbake til Schleiermachers gjensidig utlukkende oversettelsesstrategier om enten å bringe leseren til forfatteren eller forfatteren til leseren. For Venuti er *foreignization* en strategi som nettopp understreker det fremmede i teksten. Boase-Beier påpeker at denne strategien har mye til felles med den russiske formalismens underliggjøringsteknikk (Boase-Beier 2010:68) og kan være krevende for leseren.

I Modianos tilfelle vil det aldri være aktuelt å undersøke de geografiske referansene til Paris. Spørsmålet er mer om noe bør forklares. Som nevnt, har jeg i noen tilfeller kommet med forklarende tillegg i oversettelsen (Madeleinekirken). Samtidig har jeg latt andre ord som *Hôtel-Dieu* og *Rive gauche / droite* stå uendret. For noen lesere kan dette være ukjente begreper selv om det fremgår av sammenhengen at *Hôtel-Dieu* er et sykehus. For disse leserne blir teksten mer krevende, men det er samtidig enkelt å finne betydningen dersom man er villig til å slå opp ordene. At en tekst er krevende, er heller ikke noe negativt i seg selv, men ukjente geografiske referanser kan bryte rytmen og flyten i en norsk tekst. I noen tilfeller ser vi at det er selve klangen i ordene som er viktig, for eksempel i tilfellet Engadin – Sologne der sistnevnte er «plus doux et plus profond» (2003:29). Lydbildet fungerer også på norsk og fremstår derfor ikke som problematisk.

Egennavn har en spesiell status hos Modiano. Navnene tilhører ofte reelle personer, og de kan være valgt ut fra klang og konnotasjoner. I listen over fiktive identiteter fortelleren har oppgitt til hotellene, finner vi for eksempel Georges Accad (2003:64). Den virkelige Accad ble dømt til døden for bortføringer og drap i mai 1945. Hans venninne, Jacqueline Beausergent, ble dømt for medvirkning. Hélène Navachine kan være inspirert av den russiske økonomen Dimitri Navachine som ble drept i Paris i 1937. Han etterlot seg kone og en datter, Hélène (Morris 2012:62). Modiano har selv utarbeidet en liste over reelle navn som han har brukt i sine romaner. Hele femten av disse finner vi igjen i *Accident nocturne*, de tre ovennevnte inkludert (Modiano 2012:81-85). Navnene er selvfølgelig ikke tilfeldig valgt. Det er et karakteristisk trekk ved Modianos forfatterskap at han alludere til faktiske hendelser og skandaler. Denis Cosnard viser til et intervju der Modiano forklarer hvordan han skriver bøkene sine: «Je connais à peu près tous les faits divers depuis 1920 jusqu'à maintenant. Si on faisait une radiographie de mes romans, on verrait qu'ils contiennent des pans entiers de l'affaire Profumo ou de l'affaire Christine Keeler, ou du rapt du fils Peugeot.» (Cosnard 2010:7). Også Alan Morris fremhever i artikkelen «Patrick Modiano et le fait divers»

betydningen av slike reelle hendelser og forbrytelser og viser samtidig til et interessant fellestrekk: «ils portent, la plupart du temps, sur des crimes qui n'ont pas été éclaircis.» (Morris 2012:63) En slik subtil forbindelse til gamle kriminalsaker og mysterier nærer opp under den underfundige, urovekkende stemningen hos Modiano. Navnene utgjør små gåter som har sin egen historie. Samtidig kan det være klare likhetstrekk mellom de reelle personene og Modianos romanfigurer med samme navn. Modianos Hélène Navachine fremstår eksempelvis som en ensom jente som bor alene sammen med sin mor (Modiano 2003:56-60). Om den virkelige Hélène var ensom, vites ikke, men hun var iallfall farløs.

Alle disse referansene er ikke nødvendigvis kjent for dagens franske lesere. Modiano bruker dessuten ofte personnavn som klinger fremmedartet og gjerne litt eksotisk også i franske ører, eksempelvis Jedlinski eller Suzy Kraay (Modiano 2003:64). Opplevelsen av navnevalgene for en fransk og en norsk leser vil derfor ikke nødvendigvis være så forskjellig.

Et annet kjent trekk ved Modiano er hans hyppige gjenbruk av navn i romanene sine. Den unge Geneviève Dalame finner vi for eksempel igjen i den siste utgivelsen, *Souvenirs Dormants*. I Nobelforedraget presiserer Modiano at «souvent les mêmes visages, les mêmes noms, les mêmes lieux, les mêmes phrases reviennent de l'un [roman] à l'autre, comme les motifs d'une tapisserie que l'on aurait tissée dans un demi-sommeil» (Modiano 2014a). Modiano kan således leses på flere nivåer. Hver enkelt roman står på egne bein, men med gjenbruket av navn, steder og temaer skaper han samtidig et eget univers der den enkelte roman samhandler med hele det øvrige forfatterskapet. I *Accident nocturne* er følgende setning illustrerende: «Tout avait commencé dans une zone dont L'ÉTOILE était le centre de gravité, avec des échappées à l'ouest, vers le bois de Boulogne.» (2003:51) Fortelleren presiserer her den geografiske lokaliseringen for møtene han hadde med sin far i begynnelsen: La place de l'Étoile, det offisielle navnet på området rundt Triumfbuen frem til 1970. Samtidig kan setningen leses som en referanse til hele Modianos forfatterskap som startet nettopp med utgivelsen av romanen *La Place de l'Étoile* i 1968. I denne romanen har tittelen også en dobbeltbetydning da den samtidig viser til den gule davidsstjernen jødene ble pålagt å bære under andre verdenskrig.

Lukten av eter er et annet eksempel på gjenbruk. Dette er et motiv som går igjen flere steder i *Accident nocturne* (2003:16, 17, 40, 63). Modiano ble som liten gutt påkjørt og fikk eter som narkosemiddel på sykehuset. I boken *Un pedigree* kommer Modiano nærmere inn på hva lukten av eter har betydd for ham helt siden den gangen: «L'éther aura cette curieuse propriété de me rappeler une souffrance mais de l'effacer aussitôt. Mémoire et oubli.» (2005:34) Lukten av eter symboliserer dermed et av Modianos hovedtema, erindring og

glemsel. Eter-motivet går igjen også i flere andre av hans romaner som eksempelvis *Du plus loin de l'oubli* (1996:18, 28, 30, 3, 34, 37...). På samme måte er hunde-motivet i *Accident nocturne* og episoden der faren anmelder sønnen til politiet, gjengangere i flere av Modianos romaner. Det er som om hver bok byr på ulike fragmenter, små biter av et puslespill som kan settes sammen til et større bilde og gi leseren en bedre forståelse etter hvert som forfatterskapet skrider frem. Det komplette bildet får vi likevel aldri.

3.4.5 Høflig tiltale og stilnivå

Fortelleren er en godt moden mann som i nåtid ser tilbake på sine opplevelser som ung gutt i Paris på 1960-tallet. Jeg har derfor valgt et moderat bokmål, men med innslag av enkelte riksmålsformer som kan passe for et eldre menneske, eksempelvis tallordene *tyve* og *tredve* i stedet for *tjue* og *tretti*. Jeg har søkt å unngå diftonger (*ben* i stedet for *bein*) og har konsekvent brukt –en endelse i bestemt form hunkjønn med unntak av enkelte ord som har naturlig hunkjønn (*jenta* og *gamla*). I alle omtaler av fortellerens far («mon père»), har jeg valgt enkel bestemmelse, *min far*, fremfor *faren min* eller bare *far* for å markere avstanden i forholdet deres.

Et større dilemma har vært bruken av høflighetsformene De / Dem / Deres. Mens disse formene er lite brukt på norsk, har det franske *vouvoiement* et langt større bruksområde og er derfor ikke direkte sammenlignbart. Normalt ville jeg gjennomgående ha oversatt *vous* til *du* på norsk til tross for at handlingen utspiller seg i en tid da det også på norsk ville være naturlig med høflig tiltale. Imidlertid blir det i teksten gjort et poeng av forskjellen mellom å være dis og dus med en person. I episoden med den eldre kvinnen som overfaller fortelleren, heter det: «Elle m'appelait par mon prénom et me **tutoyait**.» (2003:75, min utheving) Bruken av *vous* og *tu* fungerer her som markører for forholdet mellom personene. For å få frem denne forskjellen, har jeg valgt høflig form på norsk når fortelleren snakker til kvinnen. Dette får imidlertid ringvirkninger for resten av romanen. Om jeg innfører høflig form et sted, blir det ulogisk ikke å benytte det i andre sammenhenger der dette kan være like naturlig som i ovennevnte tilfelle. Samtidig risikerer jeg at oversettelsen fremstår som gammelmodig og utdatert dersom bruken blir for hyppig. I tillegg til nevnte episode har jeg derfor begrenset bruken av høflig tiltale til samtalene med den høye mørke, telefonen fra Hotell Palym og scenen på Orly flyplass. Dette er situasjoner hvor det er naturlig å markere ekstra avstand

mellom de involverte personene, og der eldre mennesker i Norge kan finne det passende å være dis også i våre dager.

Tiltaleformer som *Monsieur* og *Madame* har jeg valgt ikke å oversette da disse fort vil fremstå som unødvendig arkaiske på norsk. Et alternativ kunne være å beholde de franske termene også i oversettelsen (*Har De billetten Deres, Monsieur?*), og la dem fungere som markører for en fransk kontekst. Imidlertid mener jeg romanens mange geografiske referanser til Paris gjør det overflødig med en ytterligere poengtering av det franske miljøet. Et viktig unntak er imidlertid den tidlige nevnte episoden med den eldre kvinnen: «*Pourriez-vous parler un peu moins fort, madame?*» (2003:76) har jeg oversatt til «Kunne De snakke litt lavere, frue?» *Frue* vil i våre dager oppfattes som overdrevent høflig og nesten litt ironisk på norsk, og det er nettopp poenget her. Fortelleren anlegger bevisst en overdrevent høflig språkbruk nettopp for å distansere seg fra kvinnen.

3.4.6 Tempusformer

Tiden som fenomen er et tilbakevendende tema hos Modiano. Fortelleren i *Accident nocturne* bemerker et sted at «fortiden er borte for alltid, men uten at jeg helt vet hvilken nåtid jeg lever i» (33). Fortid, nåtid og fremtid flyter sammen, og denne sammenblandingen skjer også grammatikalsk, som Christelle Reggiani påpeker i sin artikkel om Modiano og stil (2015:151). En gjennomgående utfordring ved oversettelsen av *Accident nocturne* har vært nettopp de stadige sprangene i tid, den konstante vekslingen mellom fortellerens nåtid og ulike fortider, samtidig som perspektivet vekselvis ligger hos den eldre fortelleren og hans langt yngre utgave som opplever hendelsene. Dette er en komplisert struktur som er krevende for leseren.

Romanen åpner med et sammendrag av omstendighetene rundt ulykken. Første setning gjør det klart at alt dette var noe som skjedde langt tilbake i tid («à une date lointaine»). Resten av hendelsesforløpet fortelles i henholdsvis *imparfait*, *passé composé* og *plus-que-parfait* (PQP), og det er særlig vekslingen mellom de to sistnevnte formene som kan virke forvirrende: «*J'étais tombé sur le trottoir. Mais j'ai réussi à me relever. La voiture avait fait une embardée et elle avait buté contre [...] La portière s'est ouverte et une femme est sortie en titubant.*» (2003:9) Helland påpeker at fransk gjerne bruker PQP i kombinasjon med preteritum for å presisere tidsrelasjonene mellom fortidige hendelser, men at denne distinksjonen ikke alltid er nødvendig på norsk (2008:112). Fra et slikt perspektiv kunne

kanskje hele dette avsnittet vært oversatt i preteritum: *Jeg falt på fortauet. Men jeg klarte å reise meg igjen. Bilen skjenet ut til siden...* Når jeg likevel har valgt å beholde PQP også i oversettelsen, er det fordi tidsrelasjonen mellom de ulike fortidige hendelsene ikke nødvendigvis er det viktigste her. Snarere er det fortellerens subjektive distanse til hendelsene som fremheves. Vi får vi en betoning av det fortelleren husker best fra ulykken og som derfor må ha gjort størst inntrykk på ham: at han klarte å reise seg igjen og at kvinnen steg ut av bilen. Derimot fremstår selve fallet og at bilen skjenet ut til siden, som mer vage og perifere hendelser i hukommelsen hans. De har en forklarende valør, men er samtidig noe fortelleren markerer en større distanse til.

I tillegg til PQP benytter Modiano også i stor grad *futur antérieur* (FA) og *conditionnel passé* (CONDP). Dette er komplekse former både morfologisk og semantisk. CONDP uttrykker noe som ville ha skjedd dersom spesielle vilkår hadde vært oppfylt. Det vises altså til en irreell situasjon. CONDP kan også brukes for å skape en fiktiv distanse til det som er sagt, eller det brukes i tilfeller der ytringsavsenderen ikke kan stå inne for sannhetsverdien av utsagnet, typisk rykteutsagn (Helland 2008:122). Gjennom utstrakt bruk av slike former ser vi hvordan Modiano nærer opp under følelsen av tvetydighet og usikkerhet i teksten. Virkeligheten og det imaginære flyter ofte over i hverandre. På norsk kompliseres dette ytterligere ved at slike sammensatte former fremstår som tyngre og mer omstendelige enn på fransk. «J'aurais préféré un mot de sa part» (2003:31) flyter langt bedre enn det norske «Jeg ville ha foretrukket...» (9). I en del tilfeller har jeg derfor valgt en forenkling med preteritum perfektum. Eksempelvis er setningen «Je les aurais beaucoup déçus si je leur avais avoué...» (2003:56), blitt til: «Jeg hadde skuffet dem stort om jeg hadde røpet...» (19). Dette fungerer ettersom preteritum perfektum på norsk også kan uttrykke ikke-realiserbare ønsker og tanker, det vil si noe som ikke er virkelig.

3.4.7 Motstridende utsagn

I Modianos univers er innslaget av selvmotsigelser og logiske brister et viktig element som kan bidra til undring og forvirring hos leseren. I oversettelsen er det spesielt tre tilfeller jeg vil kommentere.

Den stadige sammenblanding av ulike tempusformer og fortellerperspektiv, som beskrevet ovenfor, gjør det tidvis vanskelig å fastslå hva som til enhver tid er ytringstidspunktet i romanen. Når fortelleren beskriver rommet på Mirabeau-klinikken heter

det for eksempel: «La chambre paraissait plus grande que celle **d'hier soir** à l'Hôtel-Dieu, mais surtout, je n'avais remarqué aucune baie vitrée» (2003:20, min utheving). Nærmest instinktivt oversatte jeg først setningen med: *Rommet virket større enn det kvelden før, på Hôtel-Dieu...* Grammatikalsk blir dette riktig uttrykt, men når Modiano bruker ordet *hier* og ikke *la veille* er det selvfølgelig ingen feiltakelse eller tilfeldighet. Hvem er det egentlig som snakker her? Fortellerperspektivet ligger ikke lenger hos en eldre mann som ser tilbake på sin ungdom, men hos den unge mannen selv. Bruken av fri direkte diskurs som tidligere omtalt, skaper ofte en illusjon av at vi følger fortellerens indre bevissthetsstrøm. Tidsadverbet *hier / i går* kan peke mot en slik tolkning. Samtidig harmonerer en slik tidsangivelse dårlig med fortidsformene l'imparfait (*paraissait*) og PQP (*avais remarqué*) som er plassert henholdsvis like før og like etter tidsadverbet. Setningen fremstår derfor som noe underlig og bidrar nettopp til å forvirre leseren, men dette må også reflekteres i oversettelsen. Jeg har derfor valgt å beholde originalbetydningen av *hier*: «Rommet virket større enn det i går kveld, på Hôtel-Dieu...» (6)

En klar selvmotsigelse finner vi i beskrivelsen av et av møtene til Bouvière: «La dernière fois, Bouvière avait distribué plusieurs cours polycopiés [...] Le soir où l'épervier avait distribué les polycopiés, pendant que Bouvière s'installait sur la banquette de moleskine...» (2003:53-54). Bare fire-fem linjer skiller disse to setningene, og motsetningen mellom dem blir derfor svært påtakelig. Var det Bouvière eller gutten med haukeansiktet som delte ut stensilene? Teksten gir oss ingen ytterligere forklaring. Setningene er uforenlige. Igjen ser vi hvordan Modiano gir næring til leserens tvil og undring: Har vi å gjøre med en upålitelig forteller? Er meningen å demonstrere at hukommelsen ikke alltid er til å stole på? Fortelleren sier jo selv litt senere at «Tout se confond dans ma mémoire pour la période qui a précédé l'accident.» (2003:70) Denne tvetydigheten må ivaretas også i oversettelsen.

Et siste eksempel jeg vil trekke frem i denne sammenheng, er hentet fra episoden på sykehuset der fortelleren fremdeles er påvirket av eter og plutselig ser for seg ansiktet til Jacqueline:

Son visage m'est apparu avec précision, comme une grande photo anthropométrique: l'arc régulier des sourcils, les yeux clairs, les cheveux blonds, les blessures sur le front, aux pommettes et au creux de la joue. Dans mon demi-sommeil, le brun massif me tendait **la photo** en me demandant «si je connaissais cette personne». (2003:17, min utheving)

Slik det står, rekker den høye mørke ham fotografiet, i bestemt form, uten at det har vært noen referanse til dette fotografiet tidligere. Det logiske ville dermed vært at han rekker ham

et fotografi (ubestemt form), og spør om han kjenner personen på bildet. Samtidig har fortelleren, fremdeles under påvirkning av narkose, allerede sett for seg et ansikt like nøyaktig som et antropometrisk bilde. Leseren gis dermed inntrykk at det er det samme bildet fortelleren får overrakt av den høye mørke. Igjen ser vi eksempel på at noe skurrer i teksten, at det er noe som får leseren til å stoppe opp og undres. Nettopp derfor er det viktig at slike elementer ikke utelates eller korrigeres i oversettelsen selv om de fremstår som selvmotsigende eller ulogiske.

3.4.8 Syntaks

Jeg har nevnt flyt og rytme som viktige stilelementer i Modianos forfatterskap. Den litt dvelende og drømmeaktige stemningen i *Accident nocturne* forsterkes gjennom syntaktiske grep som ufullstendige setninger, ellipser og de svært mange innskuddene som tvinger leseren til å stoppe opp. Ellipsene og de ufullstendige setningene er ikke problematiske i denne sammenheng. Derimot kan innskuddene ofte bli mer markante på norsk enn på fransk. I tillegg kommer at *gérondif*- eller partisipp-konstruksjoner i mange tilfeller må skrives om på norsk, noe som lett kan gjøre setningskonstruksjonen tyngre og mindre naturlig.

Følgende setning illustrerer behovet for tilpasninger i oversettelsen: «Un après-midi, après sa leçon de piano, elle avait glissé sur une plaque de verglas et, en tombant, elle s'était blessée à la main.» (2003:63). Tegnsætningen bidrar her til å forsterke oppstykkingen av setningen. Min oversettelse lyder: «En ettermiddag, etter pianotimen, hadde hun glidd på isen og skadet hånden i fallet.» (21). Jeg har beholdt «etter pianotimen» som innskudd for å markere rytmen i utgangsteksten. På samme måte kunne jeg også ha skilt ut «en tombant»:
En ettermiddag, etter pianotimen, hadde hun glidd på isen og, i fallet, skadet hånden. Med denne løsningen ville syntaksen ligge nærmere syntaksen i utgangsteksten. Setningen lyder imidlertid overdrevent oppstykket og unaturlig på norsk. I stedet for en kontemplativ langsomhet får vi en setning preget av brudd der rytmen og flyten i utgangsteksten er ødelagt. Vi finner en rekke lignende eksempler i *Accident nocturne* som krever individuelle tilpasninger.

3.5 Avslutning

Modianos amerikanske oversetter, Mark Polizzotti, skriver følgende om sine erfaringer med å oversette Modiano:

What makes his books so affecting is their ability to blend a spare, apparently effortless delivery with an emotional depth and resonance that belie the surface plainness. Often the most seemingly straightforward sentence will require long reflection and numerous passes before the English starts yielding the same level of evocation. (Polizzotti 2014)

Sitatet er treffende for mine egne erfaringer med oversettelsen av *Accident nocturne*. Jeg har i kommentarene til oversettelsen fokusert på enkelte konkrete problemstillinger rundt valg av tittel, minimalisme, muntlige trekk, steds- og egnnavn, høflig tiltaleform, tempusbruk, motsigelser og syntaktiske utfordringer. Enkelte av disse problemstillingene, eksempelvis bruken av høflig tiltaleform, er av mer allmenngyldig karakter for en oversettelse fra fransk til norsk. Hovedvekten av kommentarene har imidlertid vært knyttet opp mot det jeg har forklart som Modianos særegne stil. Den største utfordringen i oversettelsen har likevel vært valg av enkeltord. Dette skyldes ikke primært at de har vært vanskelige å forstå, men heller at det kan være krevende å finne norske ord som har den samme klangbunnen, som rommer de riktige konnotasjonene og som bidrar til setningens flyt og rytme. Slik sett kan en tilsynelatende enkel setning, være krevende å omdanne til norsk språkdrakt når målsettingen er å fremme Modianos estetikk.

Dette er igjen et spørsmål om stil. Som Boase-Beier skriver, kan stil betraktes som resultatet av ulike valg som forfatteren foretar, bevisst eller ubevisst (2010:53). Det er stilen som skaper poesien i språket til Modiano, og det er stilen som frembringer den særegne stemningen vi finner i romanene hans. Det er derfor viktig å fange opp og overbringe stilen i oversettelsen av *Accident nocturne* slik at leseren også av den norske utgaven kan få mulighet til å oppleve den emosjonelle og intellektuelle kraften som ligger latent i teksten.

Litteraturliste

- D'Ablancourt, Nicolas Perrot. 2012. [1654] «Preface to Lucian» i Lawrence Venuti (Red.) *The translation studies reader*. New York
- Berman, Antoine. 2012. [1985] «Translation and the trials of the foreign» i Lawrence Venuti (Red.) *The translation studies reader*. New York
- Boase-Beier. 2010. *Stylistic Approaches to Translation*. New York
- Buffon, Georges-Louis Leclerc. 1753. *Discours sur le style*. Tilgjengelig fra «<https://www.gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k937176g/f30.image>» Nedlastet 23.04.2018
- Cosnard, Denis. 2010. *Dans la peau de Patrick Modiano*. Paris
- Helland, Hans Petter. 2008. *Ny fransk grammatikk*. Oslo
- Hieronymus. 2012. [395] «Letter to Pammachius» i Lawrence Venuti (Red.) *The translation studies reader*. New York
- Jakobson, Roman. 2012. [1959] «On linguistic aspects of translation» i Lawrence Venuti (Red.) *The translation studies reader*. New York
- Lothe, Jakob, Christian Refsum og Unni Solberg. 2007. *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo
- Modiano, Patrick. 1975. *Villa Triste*. Collection folio. Paris
- Modiano, Patrick. 1996. *Du plus loin de l'oubli*. Collection folio. Paris
- Modiano, Patrick. 2003. *Accident nocturne*. Collection folio. Paris
- Modiano, Patrick. 2012. «Liste de noms propres» i Maryline Heck et Raphaëlle Guidée (Red.) *Patrick Modiano, Les Cahiers de l'Herne*. Paris
- Modiano, Patrick. 2014a. «Nobelforelesning» Tilgjengelig fra «https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2014/modiano-lecture_fr.html» Nedlastet: 15.04.2018
- Modiano, Patrick. 2014b. *Pour que tu ne te perdes pas dans le quartier*. Collection folio. Paris
- Morris, Alan. 2012. «Patrick Modiano et le fait divers» i Maryline Heck et Raphaëlle Guidée (Red.) *Patrick Modiano, Les Cahiers de l'Herne*. Paris
- Polizzotti, Mark. 2014. «Quiet Resonance: Translating Patrick Modiano». Yale University Press Blog. Tilgjengelig fra «<http://blog.yalebooks.com/2014/10/22/quiet-resonance-translating-patrick-modiano/>» Nedlastet 27.3.2018

- Reggiani, Christelle. 2015. «Politique du style. L'Exemple de Modiano» i *Europe* Nr 1038. Oktober 2015. s. 146-153
- Schleiermacher, Friedrich. 2012. [1813] «On the different methods of translating» i Lawrence Venuti (Red.) *The translation studies reader*. New York
- Svenbro, Jesper. 2014. «Presentasjonstale.» Tilgjengelig fra «https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2014/presentation-speech.html» Nedlastet 22.4.2018
- Svenska Akademien. 2014. «Pressemelding» Tilgjengelig fra «https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2014/press.html» Nedlastet 22.2.2018
- Uvsløkk, Geir og Truls Olav Winther. 2015. «Patrick Modiano». i *Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra <https://snl.no/Patrick_Modiano> Nedlastet 10.4.2018
- Vermeer, Hans J. 2012. [1989] «Skopos and commission in translational action» i Lawrence Venuti (Red.) *The translation studies reader*. New York
- Zhu, Chunshen. 2004. «Repetition and signification: A study of textual accountability and perlocutionary effect in literary translation» i *Target* Vol. 16 No. 2

Vedlegg / Appendiks

Accident nocturne (2003) av Patrick Modiano (utdrag).

Vedlegget er ikke integrert i oppgaven og leveres kun til sensorene som separat dokument.